

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra veřejné správy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Sociální a právní aspekty
postavení rodiny v ČR**

Pěstounská péče

Předkládá: **Jana Lískovcová**

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Bohumila Čabanová, Ph.D.**

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Sociální a právní aspekty postavení rodiny v ČR“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

V Plzni, 2012

.....
Jana Lískovcová

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala své vedoucí bakalářské práce paní Ing. Čabanové, Ph.D. za pomoc, podporu, cenné rady a podnětná doporučení a též za chápavý přístup při jejich udílení.

Dále mé poděkování patří všem respondentům, odborníkům z oblasti náhradní rodinné péče, kteří se zúčastnili výzkumu k této práci.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	SYSTÉM NÁHRADNÍ PÉČE O DĚTI V ČR	4
	2.1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	4
	2.2 ÚSTAVNÍ PÉČE.....	7
3	PĚSTOUNSKÁ PÉČE	9
	3.1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE OBECNĚ.....	9
	3.2 DRUHY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	11
	3.2.1 <i>Individuální pěstounská péče</i>	11
	3.2.2 <i>Skupinová pěstounská péče</i>	12
	3.3 Prameny právní úpravy pěstounské péče.....	12
	3.4 Předpoklady a podmínky pro vznik pěstounské péče.....	13
	3.4.1 <i>Obligatoční předpoklady</i>	14
	3.4.2 <i>Fakultativní předpoklady</i>	16
	3.5 Zprostředkování pěstounské péče a rozhodování o ní.....	17
	3.5.1 <i>Zprostředkování pěstounské péče</i>	17
	3.5.2 <i>Rozhodování o pěstounské péči</i>	19
	3.6 Hmotné zabezpečení pěstounské péče.....	21
	3.6.1 <i>Příspěvek na úhradu potřeb dítěte</i>	22
	3.6.2 <i>Odměna pěstouna</i>	23
	3.6.3 <i>Příspěvek při převzetí dítěte</i>	25
	3.6.4 <i>Příspěvek na zakoupení motorového vozidla</i>	25
	3.7 Zánik pěstounské péče.....	25
4	NOVÉ POJETÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE – PROFESIONÁLNÍ PĚST. PÉČE	27
	4.1 Základní vymezení pojmu profesionální pěstounské péče.....	27
	4.2 Podoby profesionální pěstounské péče.....	28
	4.2.1 <i>Krátkodobá versus dlouhodobá profesionální pěstounská péče</i>	28
	4.2.2 <i>Dělení PPP dle zaměřenosti profesionálních pěstounů</i>	29
	4.3 Důležité mezníky v oblasti PPP u nás.....	29
	4.4 Natama a její model profesionální pěstounské péče.....	32
	4.5 Právní úprava profesionální pěstounské péče.....	35
	4.6 Příprava žadatelů o profesionální pěstounskou péči.....	37
	4.7 Budoucnost profesionální pěstounské péče u nás.....	38
5	VÝZKUMNÁ ČÁST	41
	5.1 Cíl výzkumné části.....	41
	5.2 Výzkumná otázka.....	41

5.3	Metoda výzkumu	42
5.4	Výzkumný soubor	42
5.5	Dotazník využití ve výzkumu.....	43
5.6	Analýza získaných dat.....	45
5.7	Závěry z výzkumu.....	53
6	ZÁVĚR	56
	RESUMÉ	59
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	60
	PŘÍLOHOVÁ ČÁST	63

1 ÚVOD

Funkční rodina hraje v životě každého z nás nezastupitelnou roli. Utváří a formuje nás od samého počátku. Předává nám cenné hodnoty, postoje a názory, čímž se z nás, na počátku bezbranných jedinců, stávají silné a vyrovnané osobnosti. Funkční rodina nám poskytuje jednu z nejzákladnějších a nenahraditelných potřeb – pocit lásky a bezpečí.

Pokud ale rodina selže – rodiče se o své dítě nemohou, nedokáží nebo nechtějí z jakýchkoli důvodů postarat – pak je otázkou, jak, v nejlepším zájmu dítěte, takovou situaci vyřešit. Dozajista je zapotřebí, aby péče o něj byla zajištěna jinde, mimo jeho biologickou rodinu. Ústavní výchova je jedním z možných řešení, avšak dle názoru nespočetného množství odborníků je v převážné většině případů pro dítě prospěšnější, pokud vyrůstává v náhradním rodinném prostředí. Jednu z možných variant náhradní rodinné péče představuje institut péče pěstounské, jemuž je tato práce věnována.

Název práce znějící „Sociální a právní aspekty postavení rodiny v ČR“ sám o sobě napovídá, že se jedná o téma mnoha způsoby uchopitelné, které je pro účely sepsání práce bakalářské zapotřebí blíže specifikovat. Na doporučení své vedoucí práce jsem proto svou pozornost v této práci zaměřila na sociální a právní aspekty postavení rodin pěstounských.

Nejen můj obecný zájem o problematiku pěstounské péče a o rodinné právo vůbec, ale dozajista také otázka dlouhodobé kritiky České republiky z důvodu velkého počtu dětí v ústavní péči a úvahy o zavedení tzv. „profesionální“ pěstounské péče mě vedly ke zpracování právě tohoto tématu.

Ač řada psychologů upozorňuje na škodlivost ústavní výchovy na vývoj dítěte a přestože by ústavní výchova měla vždy představovat až to nejzazší řešení v péči o opuštěné dítě, každoročně je v České republice do ústavní péče umístěno více než 2 tisíce dětí. Takovéto děti, které prožily podstatnou část dětství či mládí v ústavu, z něj odcházejí jako jedinci, kteří opravdový život vlastně nikdy nezažili. Nezvládají si poradit v tak obvyklejších situacích jako je postarat se o sebe samého, hospodařit s penězi, vycházet s lidmi, najít si partnera a mnoho dalšího. Děti poznamenané ústavní výchovou odcházejí do života, který vlastně neumějí žít. Často je tato jejich „neschopnost“ dohání k užívání drog či alkoholu, k páchání trestné činnosti apod. Jednoduše mají problém fungovat jako běžní členové společnosti. Přitom alternativní řešení k ústavní péči v České republice existují. Jedním z nich je právě pěstounská péče, která v českém právním řádu představuje – společně s osvojením a svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče – jednu z variant náhradní rodinné výchovy. Dává možnost dětem, které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině a které nejsou

z právních či faktických důvodů vhodné pro osvojení, vyrůstat v rodinném prostředí, které je dokáže pro život dostatečně připravit.

Avšak i přesto, že alternativní řešení péče o opuštěné dítě v České republice máme, jsou úřady využívány oproti péči ústavní stále málo.

Kritika se u nás dotýká nejen péče ústavní, ale též současného pojetí péče pěstounské. Platové ohodnocení pěstounů je nedostatečné, čímž se zájem o výkon této formy náhradní rodinné péče neustále snižuje. Problém je viděn také v postoji pěstounů. Většina z nich vnímá pěstounskou péči jako jakýsi „přestupní vlak“ vedoucí k osvojení. Podstatné je pro ně především, aby o dítě mohli pečovat až do dospělosti, aby s ním vytvořili pevný a trvalý vztah a pokud možno aby nebylo jejich soužití narušováno původními rodiči dítěte. Takto pojímané pěstounství dozajista nelze nijak odsuzovat, neboť je z něj patrná snaha dostat svého poslání v podobě poskytnutí zázemí potřebnému. V systému náhradní rodinné péče v ČR však chybí varianta, která by umožňovala poskytnout péči dítěti nárazově, tj. pouze po krátkou dobu, než se jeho nejasná situace vyřeší a ono se bude moci vrátit zpět ke své biologické rodině nebo pro něj bude nalezeno jiné vhodné dlouhodobé řešení.

Jaké kroky tedy pro tak důležitou a nutnou změnu učinit? Je šancí zavedení nespočetněkrát diskutované „profesionální“ pěstounské péče? I na takovéto otázky se pokusí práce odpovědět.

Co se týče uspořádání práce, začátek je věnován jednotlivým formám náhradní péče o děti využívaných v České republice. V této kapitole nazvané „Systém náhradní péče o děti v ČR“ se zaměřuji na popsání principů, na nichž jednotlivé formy jak náhradní rodinné péče tak následně i péče ústavní fungují, jakým zákonem či zákony jsou upraveny apod.

Další a zároveň nejrozsáhlejší kapitola pojednává o celkovém fungování institutu pěstounské péče u nás. Jaké podmínky a předpoklady musí být splněny, aby tato forma náhradní rodinné péče mohla vůbec vzniknout, kdo pěstounskou péči zprostředkovává a rozhoduje o ní, jaká je její současná právní úprava a hmotné zabezpečení, které její druhy v našich podmínkách známe a v jakých situacích může zaniknout.

Kapitola následující, nazvaná „Nové pojetí pěstounské péče – profesionální pěstounská péče“, reaguje na kritiku současného stavu péče pěstounské u nás, jež se dotýká oblastí, které byly popsány výše. Snahou této kapitoly je podat obraz o tom, co si vlastně pod pojmem „profesionální“ v rámci pěstounské péče představit, jaké podoby „profesionální“ pěstounské péče rozlišujeme, jak by měla vypadat její právní úprava a též příprava profesionálních pěstounů u nás a další.

Dosavadní popisované kapitoly tvoří teoretickou část této bakalářské práce. Kapitola následující je pak zaměřena na výzkum a snaží se najít odpovědi na tak zásadní otázky jako: „Jaké kroky by měly být ke zlepšení situace v oblasti pěstounské péče v České republice učiněny? Je změna současné právní úpravy pěstounské péče nutná? A pokud ano, jak by měla vypadat? Představovalo by řešení zavedení tzv. „profesionální“ pěstounské péče, jež je hojně využívána v zahraničí?“

Výzkum byl vyhotoven za pomoci elektronického dotazování se odborníků z oblasti náhradní rodinné péče. V úvodu výzkumné části je stanoven její cíl, výzkumná otázka a metoda a následně, na základě získaných odpovědí z řad odborné veřejnosti na téma profesionální pěstounské péče, provedena analýza získaných dat. Zjištěné poznatky a souvislosti jsou pak shrnuty a zhodnoceny v závěru výzkumné části.

Pro napsání této bakalářské práce byla využita především metoda založená na studiu literatury a právních předpisů týkajících se daného tématu a analýza statistických dat. Avšak doplněna je práce i o část praktickou za využití dotazníkového šetření.

Hlavním cílem práce je podat srozumitelný obraz o fungování institutu pěstounské péče v České republice a zároveň také o profesionální pěstounské péči jako možném řešení nepříliš ideálního stavu systému náhradní rodinné péče u nás.

2 SYSTÉM NÁHRADNÍ PÉČE O DĚTI V ČESKÉ REPUBLICE

V této úvodní kapitole bych ráda svou pozornost věnovala jednotlivým formám náhradní péče, se kterými se v České republice můžeme setkat. Chci zjistit, jaké místo v tomto systému zaujímá právě pěstounská péče, které je tato bakalářská práce věnována.

FORMY NÁHRADNÍ PÉČE

2.1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Náhradní rodinná péče *„je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině“¹.*

„Náhradní rodinná péče zahrnuje všechny mimoústavní formy péče o dítě a je vymezena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZOR) a též v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Spadá do kompetence orgánů sociálně-právní ochrany, které jsou tvořeny obcemi s přenesenou působností, krajskými úřady, obcemi a kraji v samostatné působnosti a také dalšími pověřenými právníckými a fyzickými osobami. Metodické vedení těchto orgánů zajišťuje Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. O všech formách náhradní rodinné péče pak rozhoduje soud.“²

„Náhradní rodinná výchova by měla být pojímána jako náhradní řešení krize přirozené rodiny a primárně jako služba dítěti. Každá forma náhradní rodinné výchovy by měla být orientována především na dítě. Každým krokem státu by měl být sledován nejvyšší zájem dítěte.“³

Jak můžeme vyčíst ze statistických ročenek každoročně vydávaných Ministerstvem práce a sociálních věcí, počet dětí v náhradní rodinné péči se neustále zvyšuje. Od roku 2006 do roku 2010, tedy během čtyř let, počet vzrostl o 7 469 dětí. Názorný přehled můžeme vidět v příložené tabulce č. 1, z níž též vyplývá, že největší skok v počtu dětí v náhradní rodinné péči byl zaznamenán v roce 2009, kdy se v porovnání s rokem 2008 počet dětí v náhradní rodinné péči zvýšil o více než 36 %. Avšak nutno dodat, že v témže roce (roce 2009) výrazně stoupl i počet zanikajících náhradních rodinných péčí, neboť v roce 2008 to bylo přesně 1029

¹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha : Portál, 1999. s. 31.

² SVOBODOVÁ, Michaela, et al. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice* [on-line]. Dostupné z : http://www.dom-os.cz/dokumenty/downloads_Zprava.pdf, [citováno 13. března 2012].

³ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 277.

náhradních rodinných péčí, které z nejrůznějších důvodů zanikly, v roce 2009 pak o 874 náhradních rodinných péčí více – tj. 1903.

Tabulka č. 1: Počet dětí v náhradní rodinné péči za rok 2006 – 2010 + počet náhradních rodinných péčí v daném roce zanikajících

Rok	Počet dětí umístěných do NRP v průběhu sledovaného roku	Počet dětí umístěných v náhradní rodinné péči k 31. 12. daného roku	Počet náhradních rodinných péčí, které daný rok zanikly
2006	1 233	7 149	865
2007	1 561	7 583	1 036
2008	1 780	8 159	1 029
2009	3 024	13 413	1 903
2010	3 225	14 618	2 081

Zdroj: MPSV ČR, <http://www.mpsv.cz/cs/3869>, vlastní zpracování

2.1.1 Osvojení (adopce)

Osvojení je považováno za nejvýznamnější a nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče u nás. Hlavním cílem osvojení je, aby mezi osvojitelem a osvojením vznikl takový právní vztah, jaký je běžný mezi biologickými rodiči a jejich dětmi. Snahou této formy náhradní rodinné péče je tedy vytvořit dítěti takové prostředí, ve kterém bude pociťovat lásku a bezpečí.

Velice důležité u osvojení je ta skutečnost, že narozdíl např. od pěstounské péče osvojitel daného dítěte získává veškerá práva avšak i povinnosti jako jeho biologický rodič. Má tedy rodičovskou zodpovědnost při jeho výchově.

Osvojit si lze pouze dítě, které je nezletilé a mezi osvojitelem a osvojeným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl. Na druhou stranu osvojitelé se mohou stát jen ty osoby, které způsobem svého života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte. O osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí dítě nejméně tři měsíce pobývat u zájemce, který o něj na své náklady pečuje. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojením a původní rodinou osvojením zanikají. Vztah mezi dítětem a příbuznými osvojitelů je příbuzenský.

2.1.2 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Podle § 45 ZOR „vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruky jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí.“⁴

Konkrétně do této formy náhradní rodinné péče zařazujeme náhradní rodinnou péči vykonávanou buďto ze strany příbuzných či ze strany nevlastních rodičů a též náhradní rodinnou péči ve formě péče pěstounské. Samotné pěstounské péči je pak věnována celá kapitola následující.

Při svěřování dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče je pochopitelné, že při výběru vhodné osoby dává soud zpravidla přednost příbuznému (především prarodičům, zletilému sourozenci, tetám či strýcům atd.). Ve svém rozhodnutí soud vždy vymezí osobám, jenž se stávají zodpovědné za výchovu dítěte, rozsah jejich práv a povinností vůči svěřenému dítěti.

2.1.3 Poručenství

Původně byl tento institut zákonem o rodině chápán pod pojmem „opatrovnictví“, což způsobovalo nemalé problémy, neboť tyto dva pojmy jsou odlišné. Dnes již tuto rozdílnost zákon o rodině zohledňuje. Oba instituty mají sice v zásadě sloužit nezletilému dítěti v ochraně jeho zájmů a to prostřednictvím jiných subjektů než-li rodičů, avšak „základní rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že opatrovník vykonává pouze některá práva a povinnosti za rodiče, zatímco poručník vykonává práva a povinnosti namísto rodičů, protože rodiče nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti.“⁵

O stanovení poručníka dítěti rozhoduje soud. Pokud poručníkem nemůže být fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Soud téměř vždy ustaví poručníka dítěti z řad osob blízkých jeho rodině v případě, že jeho rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo byl výkon zodpovědnosti pozastaven, nebo v případě nemají-li způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.

Poručník je přímo odpovědný příslušnému soudu, který nad ním vykonává dozor a v určitých případech ho může i poručenství zprostit. Poručník je povinen podávat soudu zprávy o osobě poručence a účty o správě jeho jmění. Jakékoliv rozhodnutí poručníka v podstatných věcech, které se týkají dítěte, vyžaduje schválení soudem. Na vztahy poručníka

⁴ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině - § 45.

⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 348.

a dítěte se kromě vyživovací povinnosti vztahují stejná práva a povinnosti, jako mezi rodiči a dětmi. Poručník nezletilého vychovává, zastupuje a spravuje jeho majetek namísto rodičů. Poručníkům nenáleží žádná finanční odměna, jakou dostávají od státu pěstouni.

2.2 ÚSTAVNÍ PÉČE

V rámci ústavní péče je důležité rozlišovat mezi pojmy ústavní a ochranné výchovy, jež jsou vysvětleny níže. Tabulka č. 2 umístěná na konci této kapitoly, nám následně demonstruje, jak se v ČR v letech 2007 až 2010 vyvíjel počet dětí s nařízenou ústavní výchovou a s uloženou výchovou ochrannou. Z těchto údajů vyplývají příznivé závěry, neboť dokládají, že dětí s nařízenou ústavní výchovou každým rokem ubývá a navíc se zvyšuje počet zrušených nařízených ústavních výchov především z důvodu návratu dítěte do původní rodiny či umístění do náhradní rodinné péče.

2.2.1 Ústavní výchova

Otázka ústavní výchovy je upravena zákonem o rodině a to konkrétně v § 46 a dále též zákonem o sociálně právní ochraně dětí. Ústavní výchova se nařizuje rozhodnutím soudu dle zákona o rodině v občansko-právním řízení a to u dětí do 18 let věku, „*jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit.*“⁶

Ústavní výchova se uskutečňuje dle věku dítěte ve zdravotnických a školských zařízeních jako jsou kojenecké ústavy, dětské domovy a dětská centra pro děti do 3 let věku a dětské psychiatrické léčebny a oddělení dětské psychiatrie (patřící do resortu Ministerstva zdravotnictví), dále ústavy sociální péče (patřící do resortu Ministerstva práce a sociálních věcí) a v neposlední řadě též dětské domovy a dětské domovy se školou pro děti po 3. roce života, diagnostické ústavy a výchovné ústavy (patřící do resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy).

2.2.2 Ochranná výchova

Vedle ústavní výchovy zná zákon též výchovu ochrannou, která je ukládána rozhodnutím soudu buďto v občansko-právních řízeních (spáchá-li dítě ve věku od 12 do 15 let čin, za který lze dle trestního zákona uložit trest výjimečný) či v řízeních trestních

⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině - § 46.

(spáchá-li mladistvý ve věku od 15 do 18 let trestný čin a je pravděpodobné, že uložení ochranné výchovy na něj bude mít větší efekt než-li uložení trestu odnětí svobody).

Otázka ochranné výchovy není tak jako výchova ústavní upravena v zákoně o rodině nýbrž v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákona o soudnictví ve věcech mládeže).

Tabulka č. 2: Děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou umístěné v ústavních zařízeních

Rok	Počet dětí s nařízenou ústavní výchovou k 31. 12. daného roku	Počet ukončených ústavních výchov ve sledovaném roce	Počet dětí s uloženou ochrannou výchovou k 31. 12. daného roku	Počet ukončených ochranných výchov ve sledovaném roce
2007	9 064	1 676	205	40
2008	8 099	2 018	194	54
2009	7 975	2 245	205	78
2010	7 685	2 233	177	78

Zdroj: MPSV ČR, <http://www.mpsv.cz/cs/3869>, vlastní zpracování

3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

3.1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE OBECNĚ

Pěstounskou péči jako jednu z forem náhradní rodinné péče můžeme vymezit jako „*zvláštní formu státem zprostředkovanou, řízenou a kontrolovanou náhradní výchovy v rodině nebo prostředí rodinu připomínajícím, zabezpečenou též z jeho strany hmotnou podporou*“⁷.

Hlavním účelem pěstounské péče je tedy osobní péče o nezletilé dítě po dobu, po kterou se jeho vlastní rodiče nemohou, nechtějí a nebo nedokáží o své dítě postarat. To znamená, že návrat dítěte je možný až tehdy, kdy se rodinná situace stabilizuje a návrat dítěte do osobní péče rodičů je možný a bezpečný. Pěstounská péče se uplatňuje také u dětí, které nelze z různých důvodů, např. právních, zdravotních, sociálních, psychologických, osvojit.

Zásadní rozdíl oproti osvojení můžeme spatřovat ve skutečnosti, že dle práva u dítěte nedochází k jeho začlenění do nové rodiny pěstouna v tom smyslu, že zůstávají zachovány jak statusové, tak osobní i majetkové vazby dítěte na biologické rodiče. Ti fungují nadále jako zákonní zástupci dítěte. „*Mají vůči dítěti rodičovskou zodpovědnost (tedy např. právo mít o dítěti dostatek informací, právo dítě navštěvovat a rozhodovat o jeho záležitostech apod.), současně však mají i povinnosti, např. povinnost přispívat dítěti na výživné, které platí k rukám příslušného úřadu.*“⁸ Pěstoun zajišťuje „pouze“ výchovu a péči o dítě a zastupuje dítě a spravuje jeho záležitosti jen ve věcech běžných, což může být při výkonu pěstounské péče velkou překážkou. Neboť získat vyjádření a souhlas od biologických rodičů je často velmi složité. Na pomoc pěstounům je tu však sociální pracovnice, která nejen že rodinu pravidelně navštěvuje, ale může též pomoci právě při získávání souhlasu rodičů. Je také schopna poradit v případě sepsání návrhu na soud na ustanovení opatrovníka dítěti, který by byl pak oprávněn v konkrétních situacích a věcech dávat souhlas místo rodičů.

Přestože mezi pěstounem a dítětem nevzniká vztah příbuzenský, jsou vazby a vztahy v pěstounské rodině často velmi podobné těm, které můžeme vidět v běžných přirozených rodinách. Dětem z nefunkčních rodin nebo zařízení ústavní výchovy je prostřednictvím

⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 313.

⁸ FOLDA, Jan; BUBLEOVÁ, Věduna; FRANTÍKOVÁ, Jana a kol. *Otázky z oblasti pěstounské péče*. Praha : Sdružení SOS dětských vesniček, 2010. s. 6.

pěstounské péče dána možnost poznat a pocítit lásku, porozumění, bezpečí, jistotu a mnoho dalších hodnot, bez nichž není zdravý vývoj osobnosti možný.

Přesto všechno si musíme uvědomit, že pěstounská péče je především službou dítěti. Je to jakési překlenovací řešení problémů biologické rodiny. Musí být totiž kladen důraz na ochranu přirozené rodiny dítěte. V souladu s právem dítěte vyrůstat ve vlastní rodině Úmluva o právech dítěte stanovuje, že dítě nemůže být odděleno od svých rodičů proti jeho vůli, ledaže toto oddělení je v zájmu dítěte, což musí příslušné úřady konstatovat v příslušném řízení soudním rozhodnutím a v souladu s platným právem (čl. 9.1). V podobném duchu hovoří i Listina základních práv a svobod v čl. 32 odst. 4.

„Pěstounská péče by tedy měla být obecně pojímána jako institut garantující zachování a rozvíjení přirozených vazeb dítěte – nukleární rodina, rodiče, a to zejména prostřednictvím pravidelného styku. Proto by měla být pravidlem pěstounská péče za účasti rodičů, nikoli naopak. V principu č. 2 Doporučení Rady Evropy je zdůrazněno právo na udržování osobního vztahu mezi dítětem a rodinou jeho původu, pokud to neodporuje základním zájmům dítěte.“⁹

Účelem pěstounské péče tedy není zpřetrhat vazby mezi dítětem a jeho biologickými rodiči jako je tomu u osvojení. Naopak. Pěstounská péče má především ochránit dítě před ústavní výchovou v době, kdy se přirození rodiče z jakýchkoli důvodů nemohou či nechtějí o dítě postarat. Ústavní výchova sebou totiž vždy přináší mnohá negativa. Dítě takto vyrůstající trpí především psychicky (postrádá zejména lásku, jistotu, náklonnost a bezpečí), což ho většinou ovlivní na celý zbytek života. Pěstounská péče má tedy dítěti umožnit vyrůstat v takovém prostředí, které alespoň zčásti napodobuje a zastupuje jeho vlastní rodinu. Tohoto u ústavní výchovy nemáme nikdy možnost dosáhnout.

Pozitivem v tomto ohledu je fakt, že dle statistik Ministerstva práce a sociálních věcí u nás v České republice každým rokem přibývá rodin, které se o děti opuštěné a bez rodiny rozhodnou postarat. Jak se vyvíjel počet pěstounských rodin u nás mezi lety 2006 až 2010 uvádí příložená tabulka č. 3.

⁹ BECHYŇOVÁ, Věra; BISKUP, Pavel; POKORNÁ, Eva a kol. *Náhradní výchova dětí – Možnosti a meze*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2008. s. 78.

Tabulka č. 3: Vývoj počtu pěstounských rodin v ČR během let 2006 až 2010.

Rok	Počet pěstounských rodin v ČR k 31. 12. daného roku
2006	4 845
2007	4 927
2008	5 790
2009	6 313
2010	8 504

Zdroj: MPSV ČR, <http://www.mpsv.cz/cs/3869>, vlastní zpracování

3.2 DRUHY PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Přehled typu a forem pěstounské péče je dán na základě typu rozlišovacího kritéria. Tím nejčastěji používaným právě u nás v České republice je klasifikace dle subjektů pěstounskou péčí vykonávajících. Podle tohoto kritéria rozlišujeme pěstounskou péči individuální a skupinovou.

Oba dva tyto druhy pěstounské péče mají svá specifika a své specifické způsoby, jak jsou v dnešní době v České republice vykonávány.

3.2.1 Individuální péče (též někdy označovaná jako „nukleární rodina“)

Individuální péče je vykonávána v klasickém rodinném prostředí, které se na první pohled nijak zásadně od standardní rodiny neliší. Právě v takovémto pojetí, tzn. v pojetí individuální péče je většinou lidí pěstounská péče vnímána.

V České republice tuto formu dále dělíme na „příbuzenskou“ a „klasickou“ pěstounskou péči. Příbuzenská pěstounská péče, jak je patrné již ze samotného označení, je vykonávána osobami, které jsou v příbuzenském vztahu k dítěti. Nejčastěji se jedná o prarodiče, popř. o jiné blízké příbuzné (teta, strýc, zletilý sourozenec apod.). Tento druh pěstounské péče je upřednostňován. „*Pokud tedy rodiče nemohou zajistit osobní péči o své dítě, musí být kontaktováni především prarodiče, další příbuzní a osoby dítěti blízké, aby se neprohluboval syndrom odcizení, resp. citové deprivace.*“¹⁰ Klasická péče je naproti tomu vykonávána ze strany jiných, cizích osob jako dlouhodobé řešení.

¹⁰ BECHYŇOVÁ, Věra; BISKUP, Pavel; POKORNÁ, Eva a kol. *Náhradní výchova dětí – Možnosti a meze*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2008. s. 78.

Individuální pěstounská péče obecně může být vykonávána osamělou osobou, osobou vdanou nebo ženatou či manžely společně.

3.2.2 Skupinová péče (též někdy označována jako kolektivní péče či „široká rodina“)

Skupinová péče bývá ztotožňována s velkými pěstounskými rodinami (někdy i s vlastními dětmi) a probíhá v tzv. zařízeních pro výkon pěstounské péče. Mezi tato zařízení patří samostatné objekty (příkladem mohou být SOS dětské vesničky), prostory zřizovatelem vybavené jako byt pro rodinu s větším počtem dětí či vlastní byt pěstouna.

Takováto zařízení slouží především dětem, pro něž je složité zajistit pěstounskou péči individuální. Můžeme sem zařadit děti s různými typy postižení, větší sourozenecké skupiny či děti jiného etnika.

Pěstounská péče vykonávaná v prostorách, které jsou zřizovatelem vybavené jako byt pro rodinu s větším počtem dětí, je zajišťována většinou manželským párem, kterému jsou postupně svěřovány děti do pěstounské péče nebo jsou manželé těmto dětem ustanovováni poručníky. Počet dětí v takovéto rodině zpravidla nepřesahuje deset.

Naproti tomu stojí SOS dětské vesničky, kde „*pěstounskou péči zajišťuje především „matka-pěstounka“ za pomoci dalších pracovníků SOS dětské vesničky. Péči o děti pomáhají zajistit zejména tzv. „tety“, což jsou ženy připravující se na funkci „matky-pěstounky“.*“¹¹ V této souvislosti má zásadní význam Sdružení přátel SOS vesniček, které SOS vesničky zřizuje a pomáhá tak v přípravě budoucích „matek-pěstounek“ na výkon pěstounské péče. „*V současné době existují na našem území tři SOS vesničky, a to v Doubí u Karlových Varů, ve Chvalčově a nejnověji v Brně-Medlánkách.*“¹²

3.3 PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Právní úprava pěstounské péče je roztroušena do několika zákonů. Tak jako v jiných odvětvích i v oblasti pěstounské péče musí všechny tyto zákony a ostatní právní předpisy respektovat ústavní pořádek České republiky. Vzhledem k čl. 10 Ústavy ČR musí být respektovány rovněž vyhlášené mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána. Tyto

¹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 314.

¹² VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 202.

mezinárodní smlouvy mají tedy postavení ústavních předpisů. V oblasti pěstounské péče zaujímá významné postavení, jak již bylo výše řečeno, Úmluva o právech dítěte.

Co se týká ústavního pořádku, nelze pominout základní českou rodinně-právní normu a to ustanovení čl. 32 Listiny základních práv a svobod. V odst. 1 větě první tohoto článku je stanoveno, že „*rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona*“. Pro úpravu pěstounské péče je pak velmi významné ustanovení odst. 4 výše uvedeného článku, které zní: „*Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny jen rozhodnutím soudu na základě zákona.*“

Konkrétně individuální pěstounská péče je s účinností od 1. dubna 2000 „*upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, v §§ 45a až 45d (ve znění zák. č. 360/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálně-právní ochraně dětí)*.“¹³ Stejně tak i institut tzv. předpěstounské péče je upravován ustanovením § 45b tohoto zákona. Předpěstounská péče plní funkci institutu překlenovacího. Před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče může být dítě dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem být pěstounem a splňuje stanovené podmínky.

Kolektivní pěstounskou péči upravuje §§ 44 až 47 zákona č. 359/199 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon obsahuje dále též právní úpravu zprostředkování pěstounské péče (§§ 20 až 27) a její kontroly, rovněž podmínky působení nestátních subjektů v oblasti pěstounské péče a v neposlední řadě je zde, konkrétně v § 46, řešena otázka odměny pěstouna.

Další dávky jsou pak upraveny v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Právě tímto zákonem je regulováno hmotné zabezpečení individuální pěstounské péče.

Nakonec pak rozhodování ohledně pěstounské péče je v rukách soudu, který se řídí zákonem č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Řízení o pěstounské péči však není upraveno speciálně, jak to můžeme pozorovat právě u osvojení.

3.4 PŘEDPOKLADY A PODMÍNKY PRO VZNIK PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Aby mohlo být nezletilé dítě svěřeno do pěstounské péče, musí být splněny základní předpoklady a podmínky, které se vyskytují nejen na straně dítěte, ale stejně tak na straně pěstouna.

¹³ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 315.

3.4.1 Obligatorní předpoklady

3.4.1.1 Předpoklady na straně dítěte

a) „*Výchova dítěte v rodině není řádně zabezpečena, tj.*

- *výchovu dítěte rodiče nemohou, neumí nebo nechtějí řádně zabezpečovat,*
- *rodiče dítěte nežijí a soudem ustanovený poručník dle ustanovení § 78 ZOR nemá povinnost o dítě osobně pečovat.*“¹⁴

b) Zájem dítěte na svěření do pěstounské péče

Vždy při řešení otázky svěření dítěte do jiného výchovného prostředí by měl na prvním místě stát právě zájem dítěte. To znamená, že děti, o něž jejich rodiče nepečují, by měly dozajista dostat druhou šanci – šanci žít spokojený rodinný život. Každé dítě je ale jiné, má jiné zkušenosti, jiné zážitky, prožitky a právě k tomu by mělo být přihlédnuto. Pěstounská péče je velmi vhodným řešením v případech, kdy není možné osvojení, neboť biologičtí rodiče dítěte odmítají udělit souhlas k jeho adopci i přesto, že o dítě nejeví sebemenší zájem. Jako vhodné řešení vnímáme pěstounskou péči také u dětí, které nejsou vhodné pro osvojení z důvodu nepříznivého zdravotního stavu, vyššího věku, apod.

Vždy jako u jakékoli problematiky může i v rámci pěstounské péče nastat situace, v níž není takovéto řešení pro dítě vhodné – tzn., že není v zájmu dítěte ho do pěstounské péče svěřovat. Jedná se například o případy, kdy je dítě jeho přirozenou rodinou zanedbáváno, týráno či dokonce zneužíváno. Pro takto fyzicky a především citově zraněné dítě, které se ve své rodině tak zklamalo, by byla zajisté prospěšnější neutrální půda dětského domova – tzn. nařízená výchova ústavní.

c) Kladné vyjádření dítěte

Při rozhodování o dalším osudu dítěte by měl být vždy zohledňován jeho názor a přání, neboť právě o jeho dalším životě se rozhoduje. Touto otázkou se zabývá jednak čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a též § 47 odst. 2 ZOR, který doslovně říká: „*Je-li dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost samo schopno vyjádřit svobodně svůj názor a poznatky, je třeba při výchovných opatřeních na jeho názor a poznatky vzít zřetel. Při řízení podle § 46 soud zjišťuje názor a poznatky dítěte jeho výpovědí, přičemž s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost dá přednost výslechu dítěte při jednání.*“

¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 328.

3.4.1.2 Předpoklady na straně pěstouna

Základním předpokladem pro výkon funkce pěstouna je to, aby jedinec byl způsobilý náhradní rodinnou výchovu zabezpečit a aby k tomu dal svůj souhlas. Samotný zájem osoby o výkon tohoto poslání by však byl málo. V případě selhání biologické rodiny totiž za osud dítěte přebírá zodpovědnost stát, a pokud dítě svěří do výchovy jiné osobě, musí dbát na to, aby tato výchova byla dítěti ku prospěchu a pokud možno dbát i na eliminování možností selhání dalšího rodinného výchovného prostředí, tentokrát rodinného prostředí náhradního. Dobrým výchozím bodem k zajištění takovýchto požadavků se pak logicky jeví podmínky kladené na osobu pěstouna.

Zákon konkrétně uvádí, že osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte (§ 45a odst. 1 ZOR). Blíže jsou požadavky kladené na osobu pěstouna specifikovány v 27 zákona o sociálně-právní ochraně dětí v rámci odborného posuzování pro účely zprostředkování pěstounské péče. Z tohoto ustanovení vyplývá, že osoba pěstouna musí vyhovovat charakteristikou své osobnosti, být v dobrém psychickém i zdravotním stavu (posuzuje se, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě), mít (blíže již nespecifikované) předpoklady pro vychovávání dítěte, žít ve stabilním manželském vztahu a celkově ve stabilním rodinném prostředí, a další.

Důležitá je pro vhodnost žadatele také jeho občanská bezúhonnost – „*budoucí pěstoun by neměl být osobou trestně stíhanou, zejména proto, že děti fakticky přejímají chování dospělých.*“¹⁵

Předmětem hodnocení je mimo jiné také motivace, která vedla pěstouna k žádosti o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Z podstaty pěstounské péče dále vyplývá požadavek, aby měl pěstoun způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Vzhledem k tomu, že svěřené dítě se po faktické stránce stane (byť i jen po určitou dobu) členem rodiny pěstouna, je vhodné zkoumat též, jak to v rodině pěstouna vypadá, funguje, jak pěstoun vychovává vlastní děti (má-li je), jaké jsou názory jeho dětí na přijetí dalšího dítěte do rodiny, apod.

Dále by nemělo být opomenuto zhodnotit funkčnost manželského svazku pěstouna, pokud v nějakém žije, popřípadě pokud jeden z manželů s pěstounskou péčí nesouhlasí, zabývat se také tím, proč tomu tak je apod. Do pěstounské péče jen jednoho z manželů je totiž možné svěřit dítě pouze v případě, kdy druhý manžel s tímto souhlasí. Výjimkou by zde

¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 317.

mohla být pouze situace, kdy tento manžel nemá způsobilost k právním úkonům nebo kdy by opatření tohoto souhlasu bylo spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

Pokud je dítě svěřeno do společné pěstounské péče manželů a jeden z nich zemře, „pozůstalý manžel zůstává výlučným pěstounem. Je-li však manželství zrušeno rozvodem pěstounů, trvá společná pěstounská péče i po právní moci rozsudku o rozvodu. Následně soud rozhodne o individuální pěstounské péči jedním z manželů z důvodů žádoucí kontinuity výchovného prostředí.“¹⁶

Vzhledem k tomu, že dítě, přicházející do rodiny pěstouna, si velmi často prošlo různými útrapami (např. psychická deprivace, ale také zanedbávání, týrání apod.), či je nějakým způsobem handicapované, je žádoucí, aby pěstoun disponoval i určitými odbornými poznatky o péči o takto „poznamenané“ děti. Musí tudíž před přijetím dítěte do své péče podstoupit přípravu, jestliže mu krajský úřad svým rozhodnutím tuto povinnost stanoví (§ 22 odst. 5 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Samozřejmě že odborná průprava pěstouna by se neměla vyčerpat pouze touto přípravou – pěstoun by měl být ochoten se i nadále v této oblasti vzdělávat. Spolupracovat s odborníky, nestydět se a nebát se využít poradenskou pomoc, a to jak preventivně, tak v případech již nastalých problémů. To je však již otázka spíše jeho morálních a osobnostních kvalit.

V neposlední řadě je vhodné zmínit také tu skutečnost, že zákon nijak nepreferuje pro funkci pěstouna osobu dítěti příbuznou ani jinak blízkou, jako je tomu v případě svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče podle § 45 ZOR. Jak již bylo uvedeno výše, pěstounem se může stát jak osoba dítěti cizí, tak příbuzná.

3.4.2 Fakultativní předpoklady

3.4.2.1 Dočasná (předpěstounská) péče

Dočasná předpěstounská péče je dalším, i když pouze fakultativním, předpokladem pro vznik péče pěstounské. Zákon o rodině, který tento institut upravuje v § 45b odst. 2, přímo pojem „předpěstounská péče“ nepoužívá, avšak v praxi je toto označení zcela běžné. Zákon o rodině říká, že *„je-li dítě v ústavní výchově z rozhodnutí soudu, může být před rozhodnutím soudu o svěřením do pěstounské péče dočasně svěřeno do péče osoby, která má*

¹⁶ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 200.

*zájem stát se pěstounem a splňuje stanovené předpoklady. Obdobně může být do předpěstounské péče svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově, se souhlasem rodičů.*¹⁷

Hlavním účelem předpěstounské péče je předejít rušení soudních rozhodnutí o pěstounské péči tehdy, kdy se pěstounovi nepodaří s dítětem navázat kontakt, popřípadě když se objeví otevřené konflikty, útky dítěte apod.

*„Předpěstounská péče je dočasného charakteru. Zákon výslovně stanoví, že nebude-li do tří měsíců od právní moci rozhodnutí o předpěstounské péči u soudu zahájeno řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, pozbude rozhodnutí o předpěstounské péči právní účinky.*¹⁸

3.5 ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE A ROZHODOVÁNÍ O NÍ

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Tomuto rozhodnutí však předchází množství předepsaných úkonů, jimiž se budu v této kapitole zabývat.

3.5.1 Zprostředkování pěstounské péče

Problematiku zprostředkování pěstounské péče upravuje § 20 a násl. zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zprostředkování svěřeni dítěte do pěstounské péče je zajišťováno krajskými úřady a Ministerstvem práce a sociálních věcí a to vždy pouze na žádost fyzické osoby, která jeví zájem o přijetí dítěte do pěstounské péče.

Zprostředkování *„spočívá ve vyhledávání dětí vhodných k pěstounské péči a k nalezení vhodných pěstounů pro tyto děti.*¹⁹ V souladu s ustanovením § 20 odst. 3 písm. b) se však neprovádí v případě, kdy návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče podala fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.

Zájemce o pěstounství podává žádost o zařazení do evidence zájemců o pěstounskou péči na obecním úřadě obce s rozšířenou působností, který vyhledává děti vhodné pro umístění do pěstounské péče a též fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli či pěstouny. Žadatel o pěstounskou péči v žádosti uvede předepsané údaje a připojí k ní doklady potřebné pro vedení dokumentace (viz § 21 odst. 5 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Obecní úřad

¹⁷ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. s. 203.

¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 319.

¹⁹ Tamtéž, s. 332.

obce s rozšířenou působností pak k žádosti připojí své stanovisko a závěr sociálního šetření. V případě, že obecní úřad obce s rozšířenou působností dá svůj souhlas a jestliže jsou splněny zákonné podmínky, tzn., že žadatel nevezme svou žádost zpět a sdělí údaje a doloží doklady potřebné pro vedení spisové dokumentace, postoupí neprodleně obecní úřad tuto dokumentaci o žadateli a též spisovou dokumentaci o dítěti k dalšímu řízení krajskému úřadu.

Krajský úřad provede odborné posouzení žadatele (viz § 27 odst. 1 a odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí) a neprodleně po něm rozhodne o zařazení žadatele do evidence žadatelů (viz požadavky na straně pěstouna).

Jestliže krajský úřad nezprostředkuje pěstounskou péči do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí, nebo do 3 let od nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči (viz § 22 odst. 8 zákona o sociálně-právní ochraně dětí), postupuje spisovou dokumentaci Ministerstvu práce a sociálních věcí. Dále se pak postupuje podle ustanovení § 23 a násl. zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Při zprostředkování pěstounské péče je třeba vždy zachovávat nejvyšší princip, kterým je jednoznačně nejlepší zájem dítěte (viz podkapitola 4.1).

Jak obecní úřad s rozšířenou působností, krajský úřad tak i Ministerstvo práce a sociálních věcí vedou v rámci svého úkolu zprostředkovávání pěstounské péče vždy spisovou dokumentaci. Navíc u Ministerstva práce a sociálních věcí se jedná o „*tzv. centrální evidenci, která kromě spisové dokumentace obsahuje odborná posouzení a vyjádření dítěte zajištěné tímto ministerstvem*“²⁰.

Spisová dokumentace je vedena jak o dítěti tak o žadateli. V rámci spisové dokumentace o dítěti jsou zde obsaženy „*osobní údaje, doklad o státním občanství nebo pobytu, údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců popřípadě prarodičů, rozhodnutí o výchově a zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte*“²¹. Spisová dokumentace o žadateli pak obsahuje např. tyto podklady: „*žádost, osobní údaje, doklad o státním občanství nebo pobytu, opis z evidence Rejstříku trestů, zprávu o zdravotním stavu, údaje o ekonomických a sociálních poměrech, písemný souhlas s tím, aby orgán sociálně-právní ochrany mohl zjišťovat další údaje a případné změny a další*“²².

Při zprostředkovávání pěstounské péče jak krajským úřadem či Ministerstvem práce a sociálních věcí je vždy brán zřetel na doporučení tzv. poradních sborů. Pokud

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 333.

²¹ Tamtéž, s. 332 a 333.

²² Tamtéž, s. 333.

o zprostředkování rozhoduje krajský úřad je přihlíženo k doporučení poradního sboru uvedeného v § 38a zákona o sociálně-právní ochraně dětí²³. V případě Ministerstva práce a sociálních věcí je to pak poradní sbor podle § 38b téhož zákona²⁴.

V případě, že je vhodnost budoucího pěstouna pro konkrétní dítě posouzena krajským úřadem či ministerstvem kladně, má žadatel právo se s dítětem seznámit a ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto seznámení umožnit. Jak dále uvádí § 24 odst. 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, má žadatel možnost seznámit se s dítětem a podat žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu či ministerstva.

3.5.2 Rozhodování o pěstounské péči

Jelikož je svěřeni dítěte do pěstounské péče zásadním zásahem do života daného dítěte, popřípadě celé jeho rodiny, je tato činnost výlučně v rukou soudu, jakožto nestranného a nezávislého orgánu. Jak praví ustanovení § 45b odst. 1 ZOR, soud je vždy povinen, vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí, aby si ověřil, že žadatel je osobou vhodnou pro výkon pěstounské péče.

„Řízení o pěstounské péči je řízením ve věcech péče o nezletilé ve smyslu ustanovení § 176 a násl. občanského soudního řádu (dále jen OSŘ), proto o pěstounské péči může soud rozhodnout i bez návrhu (na rozdíl od osvojení).“²⁵ Věcně příslušným soudem v prvním stupni je okresní soud (§ 9 odst. 1 OSŘ). Vedle toho místně příslušným je ten soud, v jehož obvodu má dítě své bydliště (§ 88 písm. c) OSŘ). Celé řízení o pěstounské péči je pak vedeno a v dané věci rozhodováno samosoudcem (§ 36a odst. 2 OSŘ).

Co se týče okruhu účastníků řízení, je tato problematika upravena ustanovením § 94 odst. 1 OSŘ. Jedná se tedy především o nezletilé dítě zastoupené opatrovníkem a o jeho rodiče, jsou-li nositeli rodičovské zodpovědnosti. Dále se též jedná o budoucího pěstouna či manžele pěstouny, popř. osoby, které o dítě doposud pečovali.

²³ Hejtman kraje zřizuje poradní sbor pro účely zprostředkování pěstounské péče (a osvojení). Poradní sbor je zvláštním orgánem kraje, má nejméně 5 členů, kterými jsou odborníci z oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupci školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnanci krajského úřadu a obecního úřadu obcí s rozšířenou působností, zařazení na úseku sociálně-právní ochrany. Tento poradní sbor se schází neprodleně po té, co krajský úřad zjistí vhodného žadatele pro vhodné dítě.

²⁴ Ministr práce a sociálních věcí zřizuje poradní sbor pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče. Tento poradní orgán má nejméně 5 členů a je usnášení schopný, jestliže je přítomna nadpoloviční většina členů. Pro složení poradního orgánu, jeho jednání a způsobu usnášení pak platí stejné podmínky jako u poradního orgánu zřizovaného krajským úřadem.

²⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 321.

V řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče je třeba dbát o to, aby účastníci byli náležitě poučeni o významu a účelu této péče. Pěstoun by měl mít zejména jasné informace o svých právech a povinnostech a též o poměrech a zdravotním stavu dítěte, které mu má být svěřeno.

Podle mého velmi důležitým bodem celého řízení je vyjádření se k dané věci samotným dítětem. Neboť právě o něm se zde rozhoduje, o tom, kde a s kým bude žít. Rozhoduje se zde tedy o tak závažných věcech, že názor dítěte je neopomenutelný. Tento fakt zohledňuje jak ustanovení § 47 odst. 2 ZOR, tak v této otázce hovoří též § 12 odst. 1 a 2 sdělení č. 104/1991, o Úmluvě o právech dítěte:

„1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.“²⁶

Soud tedy tuto skutečnost nesmí opomenout – vyjádření dítěte musí být nezbytnou podmínkou jeho rozhodnutí o svěřeni či nesvěřeni dítěte do pěstounské péče. Naopak souhlas rodičů se v rámci tohoto řízení nevyžaduje narozdíl od osvojení, kde je souhlas naprosto nezbytný.

Při rozhodování o svěřeni dítěte do pěstounské péče je verdikt stanoven rozsudkem (§ 176 odst. 1 OSŘ) a ve výroku se uvádí, že se dítě svěřuje do pěstounské péče pěstouna či do společné pěstounské péče manželů, přičemž se náležitě označují osoby dítěte i pěstouna (či pěstounů). Je však nadbytečné ještě výslovně ustanovovat tyto osoby za pěstouny. Rovněž vymezování práv a povinností pěstouna zde není na místě, neboť ta jsou vymezena v § 45c ZOR. Naopak je nutné výslovně zrušit dříve nařízenou ústavní výchovu či dřívější svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud k těmto skutečnostem došlo. Tato

²⁶ Sdělení č. 104/1991, o Úmluvě o právech dítěte - § 12 odst. 1, 2.

dřívější výchovná opatření totiž nezanikají dnem nabytí právní moci rozsudku o svěřeni dítěte do pěstounské péče, avšak navzájem se vylučují.

V řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče soud také rozhoduje o výživném, které danému dítěti náleží. Dle § 45d odst. 2 soud uloží rodičům, popřípadě jiným osobám povinným poskytovat výživné dítěte, aby výživné poukazovaly příslušnému správnímu orgánu, který vyplácí pěstounovi, popřípadě zletilému dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte dle zákona o státní sociální podpoře. To vše soud uloží až tehdy, kdy rozsudek o svěřeni dítěte do pěstounské péče a rozhodnutí příslušného správního orgánu o přiznání příspěvku na úhradu potřeb dítěte nabylo právní moci.

V rámci řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče je nutno respektovat také sdělení č. 54/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. Především článek 6 této úmluvy stanovuje důležité požadavky, na něž má dítě v řízení nárok – jako příklad zde můžeme uvést: právo dítěte na informace a na vyjádření svého názoru v řízení a tomu odpovídající povinnost soudu zabezpečit splnění těchto požadavků; povinnost soudu posoudit, zda má informace dostatečné k tomu, aby mohl rozhodnout v nejlepším zájmu dítěte, a je-li to třeba, opatřit si další informace; povinnost soudu věc projednat rychle a další.

3.6 HMOTNÉ ZABEZPEČENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Ačkoli od 1. 1. 2007 u nás došlo ke zvýšení příspěvku na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči i odměny pěstouna jsou dávky pěstounské péče stále výrazně nižší v porovnání s tím, kolik představují náklady na dítě, kterému byla nařízena výchova ústavní. Je zarážející, že stát místo toho, aby podporoval pěstounskou péči (tj. výchovu dítěte v sice náhradním avšak i přesto rodinném prostředí), svými dávkami a příspěvky dává ve skutečnosti přednost výchově ústavní. Jak uvádí článek Petra Bittnera z 5. 12. 2007 uveřejněný na internetových stránkách české nevládní organizace, Ligy lidských práv, stojí Česká republika na vrcholu evropského žebříčku v počtu dětí vyrůstajících v ústavech. Přitom náklady spojené s pobytem dítěte v ústavu, představují částku vyšší než 281 000,- Kč ročně, zatímco *„dítě svěřené do péče pěstounů vyžaduje od státu ve formě dávek průměrně pouze 67 000,- Kč za rok.“*²⁷ Z dokumentu „Péče o děti odebírané z biologické rodiny v ČR“, z něhož daný článek mimo jiné vychází, tedy jasně vyplývá, že *„pěstounská péče je*

²⁷ BITTNER, Petr. Máme nejvíce dětí v ústavech z celé EU [on-line]. Dostupné z : <http://www.llp.cz/cz/liga-v-mediich/mame-nejvice-deti-v-ustavech-z-cele-eu-z150>. [citováno 13. března 2012].

v celkovém výsledku mnohem efektivnější a méně nákladná než pobyt dítěte v jakémkoli typu ústavu.“²⁸

Jak již vyplynulo z výše uvedeného, pěstounská péče je hrazena státem a to jednak v podobě příspěvků na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna (tzv. opakující se dávky) a jednak v podobě dávek vázaných na určitou konkrétní situaci (tzv. dávky jednorázové), které jsou tvořeny příspěvkem při převzetí dítěte a příspěvkem na zakoupení motorového vozidla.

Dávky individuální pěstounské péče upravuje hlava sedmá (konkrétně § 36 – 43) zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZSSP). Kromě těchto dávek, určených speciálně pro hmotné zabezpečení pěstounské péče, si samozřejmě pěstoun může požádat i o další dávky státní sociální podpory či sociální péče, pokud mu na ně ze zákona vznikne nárok.

O dávky spojené s výkonem pěstounské péče lze žádat prostřednictvím tiskopisů Ministerstva práce a sociálních věcí ČR na úradech práce dle místa trvalého bydliště žadatele. Samotná výplata dávek se pak uskutečňuje na témže pracovním úřadě. Jednotlivé dávky mohou být vypláceny buďto jednorázově – tzn. do konce měsíce následujícího po měsíci, v němž byla dávka přiznána (tj. příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na nákup motorového vozidla), nebo měsíčně – do konce měsíce následujícího po měsíci, za který dávky náleží (tj. příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna pěstouna).

JEDNOTLIVÉ DÁVKY INDIVIDUÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE:

3.6.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží vždy nezletilému dítěti svěřenému do pěstounské péče. Avšak může být vyplácen i nadále po dosažení zletilosti dítěte, maximálně však do 26 let věku dítěte a pouze tehdy, když dítě i po dosažení zletilosti žije s pěstounem ve společné domácnosti a splňuje navíc ještě jednu z následujících podmínek:

- „• *soustavně se připravuje na budoucí povolání, nebo*
- *nemůže se soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo*
- *z důvodů dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.*“²⁹

²⁸ BITTNER, Petr. Máme nejvíce dětí v ústavech z celé EU [on-line]. Dostupné z : <http://www.llp.cz/cz/liga-v-mediich/mame-nejvice-deti-v-ustavech-z-cele-eu-z150>. [citováno 13. března 2012].

Konkrétní výše tohoto příspěvku se vždy řídí věkem dítěte a též zdravotními a dalšími kritérii. Jak říká § 37 ZSSP, v případě nezaopatřeného dítěte v pěstounské péči je příspěvek poskytován měsíčně ve výši 2,3násobku částky životního minima³⁰ dítěte, případě dítěte zaopatřeného³¹ nezletilého se tento příspěvek stanovuje jako součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40.

Při určování výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte se částka životního minima dítěte dále násobí, jde-li o dítě dlouhodobě nemocné, koeficientem 2,35. Jde-li o dítě dlouhodobě zdravotně postižené, koeficientem 2,90 a v případě dítěte dlouhodobě těžce zdravotně postiženého, koeficientem 3,10.

Přehled výše příspěvků u nezaopatřeného dítěte v konkrétních případech viz Tab. č. 4.

Tabulka č. 4: Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči podle věku a zdravotního stavu dítěte měsíčně v Kč

Nezaopatřené dítě ve věku	zdravé dítě	dlouhodobě nemocné dítě	dlouhodobě zdravotně postižené dítě	dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě
	koeficient	koeficient	koeficient	koeficient
	2,30	2,35	2,90	3,10
do 6 let	4 002	4 089	5 046	5 394
od 6 do 15 let	4 922	5 029	6 206	6 634
od 15 do 26 let	5 635	5 758	7 105	7 595

Zdroj: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece [citováno 13. března 2012].

3.6.2 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna za výkon pěstounské péče má představovat jakési ocenění této záslužné činnosti. Odměna pěstounovi náleží po celou dobu, po kterou náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte – platí zde tedy tytéž podmínky pro získání. Odměnu dle § 40 ZSSP pobírá i pěstoun, jehož svěřené dítě nemá nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte jen

²⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. Brno: Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 324.

³⁰ Životní minimum nezaopatřeného dítěte činí měsíčně nově od 1. 1. 2012: pro dítě do 6 let – 1 740,- Kč, pro dítě od 6 do 15 let – 2 140,- Kč a pro dítě od 15 do 26 let – 2 450,- Kč.

³¹ Zaopatřené dítě jest dítě, které je ve věku od 15 do 18 let výdělečně činné a nepřipravuje se na budoucí povolání.

proto, že požívá důchod z důchodového pojištění, jehož výše je stejná nebo vyšší než uvedený příspěvek.

Výše odměny pěstouna je vždy závislá na počtu dětí, které pěstoun ve své péči má. Obecně se odměna za kalendářní měsíc na každé dítě vypočte jako součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 1,00. Nově od 1. 1. 2012, na základě nařízení vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima, představuje tato odměna pěstounovi částku 3 410,- Kč měsíčně.³²

Novela zákona o státní sociální podpoře (tj. zákon č. 168/2005 Sb.) s účinností od 1. června 2005 zavedla dále tzv. odměnu pěstouna ve zvláštních případech. Těmi je zde míněna péče alespoň o tři děti svěřené do pěstounské péče nebo péče o zdravotně postižené dítě či dítě vyžadující mimořádnou individuální péči, které bylo pěstounovi do pěstounské péče svěřeno. Tato odměna bere v potaz časovou náročnost takovéto péče a zohledňuje též skutečnost, že by v takovémto případě bylo pro pěstouna velice obtížné či až nemožné, obstarávat si prostředky pro hmotné zabezpečení své rodiny vlastní prací.

Odměna ve zvláštních případech náleží pěstounovi jen tehdy, pokud nebyl po celý kalendářní měsíc výdělečně činný a po celý kalendářní měsíc pečoval o některou z výše uvedených kategorií dětí. V těchto zmiňovaných případech činí odměna pěstouna za kalendářní měsíc součin částky osobní potřeby pěstouna a koeficientu 5,50. Přičemž za každé další dítě v pěstounské péči se odměna pěstouna zvyšuje o 0,50 násobek životního minima jednotlivce za každé svěřené dítě a o 0,75 násobek životního minima jednotlivce, jde-li o další dítě se stupněm závislosti II, III, IV. Názorný přehled viz Tab. č. 5.

Tabulka č. 5: Výše odměny pěstouna v závislosti na počtu dětí v pěstounské péči či v závislosti na péči o dítě závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II., III. a IV.

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna v Kč měsíčně
1	3 410
2	6 820
3	18 755
4	20 460
1 dítě závislé na pomoci jiné osoby	18 755

Zdroj: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece [citováno 13. března 2012].

³² Dříve byla zákonem o životním a existenčním minimu částka životního minima jednotlivce stanovena na 3 126,- Kč měsíčně. To znamená, že i odměna pěstouna byla dříve této hodnoty – navýšení tedy představuje 284,- Kč měsíčně.

3.6.3 Příspěvek při převzetí dítěte

Při svěřením dítěte do péče pěstounům je zřejmé, že pěstouni budou muset narázově vydat větší množství financí, aby danému dítěti obstarali věci, bez kterých se dítě v rodině neobejde (např. postel, skříňky na oblečení i oblečení samotné). Na základě ustanovení § 41 ZSSPK k částečnému pokrytí těchto nákladů může posloužit právě příspěvek při převzetí dítěte, jehož výše se odvíjí od věku svěřeného dítěte a platí, že čím starší dítě, tím vyšší příspěvek. Pro dítě ve věku do 6 let činí příspěvek 8 000,- Kč, pro dítě od 6 do 15 let je to 9 000,- Kč a pro dítě ve věku od 15 do 26 let příspěvek 10 000,-Kč.

Nárok na příspěvek při převzetí dítěte má pěstoun, který převzal dítě do pěstounské péče, nebo osoba, které bylo dítě svěřeno do tzv. předpěstounské péče. Jedná se o jednorázovou dávku a pro jedno dítě náleží jen jednou, tzn. buď při svěřením do předpěstounské péče, pokud byla realizována, nebo při svěřením do péče pěstounské.

Nárok na příspěvek je nutno uplatnit do jednoho roku ode dne převzetí dítěte nebo ode dne právní moci rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče, jinak nárok zaniká.

3.6.4 Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Dle § 42 ZSSP má pěstoun, který pečuje nejméně o čtyři děti (včetně zletilých nezaopatřených), nárok na získání příspěvku na zakoupení motorového vozidla, které však nesmí používat pro výdělečnou činnost.

Jak uvádí § 42 odst. 2, příspěvek je poskytován ve výši 70 % pořizovací ceny vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy vozidla, nejvýše však ve výši 100 000,- Kč. Součet těchto příspěvků poskytnutých pěstounovi v období posledních 10 kalendářních let předem dnem podání žádosti nesmí přesáhnout částku 200 000,- Kč. Další podmínky pro poskytnutí tohoto příspěvku jsou uvedeny dále v ustanovené téhož paragrafu.

3.7 ZÁNİK PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Pro zánik pěstounské péče existují 3 možné důvody:

- a) Dosažení zletilosti dítěte.

Pokud však dítě žije i nadále ve společné domácnosti s pěstounem a není samo výdělečně činné, zůstávají nároky na hmotné zabezpečení i poté. Ne však déle než do 26. roku života dítěte.

- b) Úmrtí dítěte nebo pěstouna.

- c) Zrušení pěstounské péče rozhodnutím soudu.

Podle § 45a odst. 4 ZOR, pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu pouze na základě důležitých důvodů. Těmi může být například skutečnost, že se situace v biologické rodině dítěte stabilizovala natolik, že se do ní může dítě navrátit, anebo skutečnost, že pěstounská péče neplnila svůj účel, dítě si na nové prostředí nezvyklo, apod.

Pokud však o zrušení pěstounské péče požádá sám pěstoun, musí mu být vyhověno vždy, ať už se u něj jedná o důležité důvody či nikoli (tj. § 45a odst. 4 ZOR). Souhlas pěstouna je totiž jedním z předpokladů výkonu pěstounské péče. Nemá-li tedy pěstoun nadále zájem o dítě pečovat, nelze ho k tomu nutit a zajisté by to nebylo ani v zájmu dítěte samotného.

- d) *„Společná pěstounská péče zaniká také úmrtím jednoho z pěstounů, kdy pozůstalý manžel zůstává výlučným pěstounem. Je-li však manželství zrušeno rozvodem pěstounů, trvá společná pěstounská péče i po právní moci rozsudku o rozvod. Následně soud rozhodne o individuální pěstounské péči jedním z bývalých manželů z důvodů žádoucí kontinuity výchovného prostředí. Eventuálně soud může rozhodnout o jiné formě náhradní rodinné výchovy, samozřejmě pokud není možné navrácení dítěte do jeho přirozené rodiny.“³³*

³³ HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. s. 329.

4 NOVÉ POJETÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE – PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Co si vlastně pod pojmem profesionální péstounské péče (dále jen PPP) představít? Co PPP znamená a v čem se odlišuje od tradičního pojetí péstounské péče?

Ano, při vyslovení tohoto spojení slov vyvstává na mysli mnoho otázek. Profesionální péstounská péče je něco nového, nová forma náhradní rodinné péče, kterou jsme doposud znali především jako formu rozšířenou v zahraničí. Tato kapitola by měla přispět k osvětlení problematiky PPP, k osvětlení toho, jak vůbec PPP funguje, čím se od tradičního pojetí péstounské péče liší, jaké názory na ni mají odborníci a mnoho dalšího.

4.1 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ POJMU PPP

Profesionální péstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče, která je řízena, kontrolována a placena státem.

Mezi rozdíly od tradičního pojetí péstounské péče patří kupříkladu její formy, délku trvání a také to, že její poskytování je vždy přizpůsobeno potřebám dítěte a zároveň i potřebám jeho původní rodiny.

„Hlavním smyslem profesionální péstounské péče je přijímání dětí vyžadujících zvláštní péči na krátkodobé až dlouhodobé pobyty, určité azylově-terapeutické období, po které bude stanovena psychosociální a zdravotní diagnóza a prognóza dítěte. V optimálním případě, při souběžné, citlivé a účelné práci, bude moci být dítě navráceno do původní rodiny, jinak pro ně bude vyhledána rodina náhradní, která má možnost s dítětem se postupně seznámit a přijmout je do své péče.“³⁴

„Cílem zavedení PPP či terapeutické PP je prevence ústavní výchovy, prevence a náprava psychické deprivace a jejích následků, prevence kumulace rizikových faktorů a ohrožení v raných stádiích životní cesty ohrožených dětí, případná sanace biologických rodin a vytváření funkčních rodin náhradních.“³⁵

V našich podmínkách nebyla tato forma náhradní rodinné péče dlouhá léta zavedena narozdíl od mnohých zemí v Evropě ale i USA či v Austrálii, kde je termín profesionální

³⁴ BUBLEOVÁ, Věduna; KOVARÍK, Jiří a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace péstounské péče se zřetelem k využití profesionálních péstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny* [online]. Dostupné z :

http://okna-nrp.cz/wp-content/uploads/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf [citováno 13. března 2012]. s. 4.

³⁵ Tamtéž, s. 4.

pěstounské péče běžně a bez jakýchkoli problémů užíván. Jak ale zmiňuje Vrtbovská ve svém pojednání „Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální pěstounská péče)“ právě toto přídavné jméno „profesionální“ u nás vzbuzuje nemalé rozpaky. Není z něj totiž zcela jasné, v čem se tato forma pěstounské péče odlišuje od tradičního pojetí, čímž je často vytvářen dojem, že tento typ pěstounské péče probíhá mechanicky, bez pocitů lásky a bezpečí – tzn. pouze jako každá jiná práce, pro obstarání si prostředků pro živobytí.

4.2 PODOBY PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

4.2.1 Krátkodobá versus dlouhodobá PPP

Jak uvádí Bubleová³⁶, měla by být profesionální pěstounská péče v našich podmínkách realizována ve dvou formách a to v podobě krátkodobé a též dlouhodobé profesionální pěstounské péče.

Krátkodobá PPP

U krátkodobé PPP by měla délka pobytu dítěte v rodině profesionálních pěstounů činit několik dnů až měsíců. Z toho vyplývá, že by měla být určena především těm dětem, jejichž rodina prochází krizí, rodiče jsou hospitalizováni či sužuje biologickou rodinu dítěte jiný krátkodobější a s jistou pravděpodobností do budoucna vyřešitelný problém. Smyslem krátkodobé PPP je tedy nabídnout okamžitou pomoc, poskytnout rodině čas na vyřešení problémů a tím zajistit dítěti bezpečí a ochranu.

Dlouhodobá PPP

Dlouhodobá PPP má sloužit k zajištění péče o dítě v délce trvání několika měsíců až let. Tato forma PPP v podstatě navazuje na krátkodobou PPP v případě, kdy čas, který byl biologické rodině dítěte poskytnut k vyřešení svých problémů, se jeví jako nedostatečný. Rodina se tedy není schopna o dítě náležitě postarat, a tak dítě v rodině profesionálních pěstounů zůstává nadále. Vztahy s původní rodinou však nijak nezanikají a dítě se při nejbližší možné příležitosti vrací zpět do svého prostředí. Za příklad, kdy může být uplatněna dlouhodobá PPP, můžeme uvést dlouhodobou hospitalizaci rodičů, výkon trestu rodičů aj.

³⁶ ve své knize „Mezinárodní srovnávání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a neintegrace rodiny“

4.2.2 Dělení PPP dle zaměřenosti profesionálních pěstounů

Profesionální pěstounská péče je určena především pro specifické skupiny dětí – dětem ohroženým, jejichž umístění do nových náhradních rodin je v našem stávajícím systému náhradní rodinné péče obtížné či dokonce nemožné. Výhodou profesionálního pěstounství je pak možnost pěstounů, rozhodnout se, na jakou skupinu dětí se budou specializovat. A právě na základě této zaměřenosti můžeme PPP dělit na:

„• PPP zaměřená na péči o děti s nejrůznějšími obtížemi jako jsou děti zdravotně (fyzicky či duševně) znevýhodněné, děti s vrozenými vývojovými vadami, se zvláštními odlišnostmi v chování, děti vrácené z neúspěšné náhradní rodinné péče či děti s traumatickými zážitky vyvolanými v rámci biologické rodiny a to např. týráním dítěte, zneužíváním apod.

• PPP zaměřená na péči o mladistvé, kdy je úkolem profesionálních pěstounů zvládnout s dětmi tak obtížné období jako je puberta a dospívání vůbec.

• PPP zaměřená na práci s nezletilými matkami, kdy je snahou profesionálních pěstounů nabídnout matce pomoc a radu při péči o její dítě. Cílem však není přebrat její mateřskou roli a zodpovědnost, pouze navést k správným návykům apod.

• PPP zaměřená na sourozenecké skupiny. Pokud musí dítě opustit svou rodinu je to pro něj velká rána, avšak když je možnost zůstat alespoň s některým členem rodiny, tedy sourozencem, může být tato tíživá situace přece jen o něco snazší. V našich podmínkách jsou však s umístěním větších sourozeneckých skupin obtíže a ve většině případů dochází k tomu, že jednotliví sourozenci končí v jiném dětském domově či jsou svěřeny do různých náhradních rodin a tím od sebe též oddělení. Proto je PPP specializovaná na práci se sourozeneckými skupinami velmi prospěšná a žádoucí.“³⁷

4.3 DŮLEŽITÉ MEZNÍKY V OBLASTI PPP U NÁS

Pojem profesionální pěstounské péče vznikl v západní části Evropy, zejména ve Velké Británii. Odborníky bylo zjištěno, že v posledních letech dochází v rámci náhradní rodinné péče k velkému problému, který je potřeba včas řešit – na jedné straně totiž stále ubývá zájemců o svěřením dítěte do pěstounské péče a na straně druhé naopak neustále přibývá dětí, které jsou opuštěné, sociálně znevýhodněné a potřebují tedy, aby se jim někdo věnoval

³⁷ BUBLEOVÁ, Věduna; KOVARÍK, Jiří a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Středisko náhradní rodinné péče VÚPSV, 2002 [online]. Dostupné z : http://okna-nrp.cz/wp-content/uploads/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf [citováno 13. března 2012]. s. 35.

a poskytl jim pomocnou ruku. Nadějí k vyřešení takto závažné situace má posloužit právě profesionální či terapeutická pěstounská péče, která je v mnohých vyspělých již několik let úspěšně využívána.

Jak jsem již výše zmiňovala, v systému náhradní rodinné péče v ČR byla doposud tato forma náhradní rodinné péče opomíjena i přes dlouholeté upozorňování odborníků na tento nedostatek. V posledních letech ale nastávají zvraty. Dění v oblasti náhradní rodinné péči v ČR je poměrně bouřlivé a tím bohužel často nepřehledné. Hlavním cílem je volání po změně či rozšíření, zmodernizování, přiblížení se modelu náhradní rodinné péče, který můžeme vidět v mnohých státech Evropy. V ČR proběhly během několika posledních let výzkumy, které svou pozornost věnovaly právě PPP (kladly si především otázku, jaká forma a jaký typ PPP by se v našich podmínkách uplatnil nejlépe). Na základě těchto mnohých šetření byl v roce 2002 v časopise „Náhradní rodinná péče“ publikován tzv. „Návrh modelu profesionální pěstounské péče u nás“, který byl vytvořen Dr. Vědunou Bubleovou a kolektivem Střediska Náhradní rodinné péče Praha. Za východiska modelů „profesionální, sociálně pedagogické a terapeutické“ péče autoři považují následující:

- „• Je stále mnoho dětí, které se akutně ocitají v nepříznivé životní (rodinné) situaci (rozvod rodičů, akutní onemocnění člena rodiny) a vyžadují okamžitou pomoc po dobu, než se budou moci do své rodiny vrátit.*
- Je stále mnoho opuštěných dětí, vyžadujících zvláštní péči (děti s vrozenými vývojovými vadami, děti se zvláštními vývojovými riziky, děti duševně či tělesně postižené, děti s problematickými rodiči – nemocnými, tělesně postiženými, drogově závislými, alkoholiky, trestanými aj.).*
- Je málo žadatelů o náhradní rodinnou péči pro děti, které vyžadují zvláštní péči. Péče o tyto děti je často natolik náročná, že vyžaduje odbornou přípravu, výcvik a dlouhodobou supervizi*
- Za tímto účelem by měla vzniknout profese „pěstoun – terapeut“, jejíž využitelnost by nebyla omezena pouze na oblast náhradní rodinné péče, ale byla by uplatnitelná i v dalších oblastech sociální péče.*

- *Dítě může být svěřeno do profesionální pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné profesionální pěstounské péče manželů.* ³⁸

Ano, všechna tato východiska mají svou logiku a jsou více než pravdivá. Jak se ale zdá, ani tento návrh není bez kazu. Na možné nedostatky tohoto návrhu poukazuje kupříkladu Irena Sobotková z Filosofické fakulty UP v Olomouci. Mezi několika podněty, které jsou dle jejího názoru ne zcela podložené a domyšlené uvádí například tyto:

„• *Za výhodu profesionální pěstounské péče (dále PPP) oproti ostatním formám náhradní rodinné péče je zde považováno to, že dítě by mělo zachovanou možnost návratu do biologické rodiny. Programy sanace biologických rodin však u nás nejsou dostatečně metodicky rozpracovány a prakticky nefungují.*

• *Je zde navržena krátkodobá a dlouhodobá PPP. Dlouhodobá může trvat i několik let, až do 18 let věku či déle (na základě přání dítěte). Proč má však dítě vyrůstat v profesionální PP, nikoli osvědčené klasické PP, když, jak se ukáže po důkladném studiu všech materiálů, by zde nebyly naplněny všechny principy rodinné výchovy (silná oboustranná citová vazba, společná perspektiva atd.)?*

• *Má zůstat zachovaná vazba na biologickou rodinu. Hodnotová hierarchie rodiny biologické a rodiny profesionálně pěstounské se však velmi pravděpodobně bude lišit – jak se s tím vyrovná dítě, jak se bude utvářet jeho identita?*

• *PPP má být určena i dětem, které jsou vrácené z neúspěšné formy NRP. Není právě těmto citově zraněným dětem lépe v neutrálním prostředí dětského domova, pokud nemůžeme zajistit perspektivní trvalé umístění v náhradní rodině? Tyto děti potřebují již konečně stabilní prostředí, ne přesuny z jedné rodiny do druhé a pouze krátkodobé pobyty.* ³⁹

Další kdo v oblasti náhradní rodinné péče bojuje za nápravu je občanské sdružení DOM. Ve svém projektu Proměna poukázalo toto sdružení na problémy, které se v systému péče o děti, které nemohou žít s vlastními rodiči, vyskytují a navrhlo možná východiska této závažné situace.

³⁸ BUBLEOVÁ, Věduna; KOVAŘÍK, Jiří a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny* [online]. Dostupné z : http://okna-nrp.cz/wp-content/uploads/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf [citováno 13. března 2012]. s. 34.

³⁹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Reflexe současného dění v náhradní rodinné péči – k diskusi o nových modelech pěstounské péče* [online]. Dostupné z : <http://cmps.ecn.cz/pd/2004/texty/pdf/sobotkovai-reflexe.pdf> [citováno 13. března 2012]. s. 1.

Na téma PPP se uskutečnilo i nemalé množství nejrůznějších setkání, seminářů a konferencí. V červnu 2003 jednu z takovýchto konferencí uspořádalo právě sdružení DOM, v září téhož roku to pak bylo občanského sdružení Trialog, které zorganizovalo dvoudenní seminář, kde bylo „*mimo jiné poukázáno na to, že název „profesionální“ pěstounská péče je zavádějící a že by bylo vhodné používat jiný termín, například „speciální“ či „podpůrná PP“*“⁴⁰.

V rámci problematiky PPP bylo dozajista významnou událostí také založení tzv. Koalice „Děti patří do rodiny“. Tato Koalice vznikla jako „*dobrovolné účelové seskupení organizací, jehož cílem je změna a rozvoj systému péče o dítě a rodinu v České republice. Programové prohlášení podepsali mj. zástupci Fondu ohrožených dětí, DOMu, Střediska NRP, Nadace Naše dítě, občanských sdružení Střep, Pod křídly a někteří další. Koalice projednala a schválila dokument „Nový model pěstounské péče (tzv. profesionální pěstounské péče)“*“.⁴¹ Podle Ireny Svobodové ani tento model není ten správný. Nábory jedinců jako tzv. „profesionálních pěstounů“, které jsou zde prezentovány, by podle ní vedly pouze ke snaze pěstounů se finančně obohatit a ne k upřímné a oddané snaze pomoci dítěti, které je opuštěné a potřebuje péči.

Jako zásadní okamžik v rámci PPP můžeme hodnotit založení Institutu náhradní rodinné péče **Natama** v březnu 2004. Natama totiž jako jediná organizace v ČR v rámci pilotního projektu profesionální pěstounskou péči realizuje a prosazuje (více o tomto institutu a jeho činnosti v následující kapitole).

4.4 NATAMA A JEJÍ MODEL PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Natama je občanským sdružením, které vzniklo v roce 2003 v Praze. Od března roku 2003 pak toto sdružení provozuje výše zmíněný Institut náhradní rodinné péče (též s názvem Natama), který vytvořil pilotní projekt profesionální pěstounské péče, jež má nastolit změnu v oblasti náhradní rodinné péče.

Mezi základní poslání Natamy patří:

- „ • *Podporovat zájem dítěte v obtížné rodinné situaci.*
- *Pomáhat dětem ohroženým nebo trpícím vývojovým traumatem.*
- *Umožnit dětem, aby vyrůstaly v bezpečném rodinném prostředí, rozvíjely své možnosti*

⁴⁰ SOBOTKOVÁ, Irena. *Reflexe současného dění v náhradní rodinné péči – k diskusi o nových modelech pěstounské péče* [online]. Dostupné z : <http://cmps.ecn.cz/pd/2004/texty/pdf/sobotkovai-reflexe.pdf> [citováno 13. března 2012]. s. 3.

⁴¹ Tamtéž, s. 3.

a žily plnohodnotným životem.

- *Podílet se na vědeckém pokroku, učení a sdílení zkušeností a poznatků.* ⁴²

Co se týče PPP je cílem Natamy hledat a připravovat dobré profesionální pěstounské rodiče, poskytovat jim odbornou a finanční podporu a provázet je po celou dobu péče o dítě jim svěřené. Natama též spolupracuje s nejrůznějšími úřady, vyhodnocuje a také připravuje žadatele pro některé krajské úřady a magistráty.

4.4.1 Pilíře profesionální pěstounské péče

Ředitelka Institutu Náhradní rodinné péče Natama PhDr. Vrtbovská Ph.D. ve své publikaci „Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti“ uvádí tři pilíře profesionální pěstounské péče. Jako první zmiňuje **Oblast práv a potřeb dítěte v pěstounské péči**. Zde zdůrazňuje například tato fakta:

- *„Dítěti a jeho biologické rodině je poskytována péče s ohledem a respektem ke všem zvláštnostem a na základě rovného přístupu k rase, náboženskému přesvědčení, kulturnímu zázemí a zvyklostem, zdravotním a sociálním okolnostem apod.*
- *Vyhodnocení situace a potřeb dítěte (a rodiny) předchází umístění dítěte.*
- *Je vypracován Individuální plán péče, je důsledně realizován a je pravidelně revidován, na základě revizí je v případě potřeby okamžitě měněn.*
- *Pro každé dítě je pečlivě a citlivě vybrán vhodný pěstoun či rodina, která je schopna naplnit potřeby daného dítěte.*
- *(P)PP poskytuje bezpečné, zdravé a potřeby naplňující prostředí pro dítě či mladého člověka.* ⁴³

Druhým pilířem PPP dle Vrtbovské je **Oblast popisu práce, odborné kompetence a spolupráce s profesionálními pěstouny**, kde nalezneme následující body:

- *„Profesionální pěstouni (dále PP) jsou spíše pečovateli než „rodiči“. Pečují o dítě podle jeho potřeb a po potřebnou dobu. Naplňují Individuální plán péče.*

⁴² Natama – zprávy z domova [online]. Dostupné z : <http://natama.cz/?sid=11/> [citováno 13. března 2012].

⁴³ Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální PP) (II. část PPP) [online]. Dostupné z : <http://natama.cz/?sid=5/> [citováno 13. března 2012]. s. 7.

- *Zvláštní pozornost je třeba věnovat dlouhodobé péči do dospělosti dítěte, kde návrat není možný, a vztahy s původní rodinou neexistují nebo jsou pro dítě ohrožující. Vytvoření stabilního citového prostředí při pravdivém sdílení informací a budování identity dítěte patří k úkolům (profesionálních) pěstounů. Pokud je to možné, měl by tento typ pěstounské péče přejít v osvojení.*
- *Kompetence uchazečů o PP je pečlivě vyhodnocena a posouzena, každý pěstoun musí být oficiálně schválen.*
- *Každý PP je odborně připraven a vyškolen, odborně podporován, má nárok na supervizi a informace, 24hodinový odborný poradenský servis a individuální vzdělávací program.*
- *Práce PP je pravidelně revidována a hodnocena, jeho zkušenosti jsou využity pro výcvik dalších PP, vytváření standardů a procedur vyhodnocování.*
- *PP jsou za svoji práci odměňováni, zároveň pobírají příspěvek na zajištění materiálních a vzdělávacích potřeb dítěte. Výše odměny se odvíjí od získané kvalifikace, kompetence a typu poskytované pěstounské péče.⁴⁴*

Jako třetí a poslední pilíř pak Vrtbovská uvádí **Oblast odpovědnosti státní správy za praxi pěstounské péče, respektive příslušného odpovědného úřadu:**

- *Stát definuje standardy pěstounské péče a je odpovědný za to, že úřady a nestátní organizace tyto standardy naplňují v rámci své praxe.*
- *Za realizaci (P)PP je odpovědný stát, respektive příslušné úřady. (V Česku to jsou oddělení sociálně právní ochrany (OSPOD) na místní a krajské úrovni.)*
- *Každý příslušný úřad má zavedenu efektivní politiku, která zabezpečuje kvalitní praxi pěstounské péče, včetně metod práce.*
- *Každý příslušný úřad je odpovědný za řízení, supervizi a rozvoj pěstounské péče. Výkon může předat Pověřené organizaci (institutu) pro náhradní rodinnou péči (viz Integrovaný model pěstounské péče v příloze).*

⁴⁴ *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální PP) (II. část PPP) [online]. Dostupné z : <http://natama.cz/?sid=5/> [citováno 13. března 2012]. s. 7.*

- Každý příslušný úřad je odpovědný za rozvoj kvalifikace a za výcvik svých pracovníků (rodinných sociálních pracovníků) tak, aby mohli realizovat PP na nejvyšší kvalitativní úrovni.
- Každý příslušný úřad je odpovědný za vytvoření všech nástrojů pro efektivní vyhledávání a kvalitní přípravu pěstounů a jejich podporu.
- Každý příslušný úřad je odpovědný za realizaci finanční podpory pěstounů.
- Každý příslušný úřad je odpovědný za realizaci pěstounské péče, ale je možné, aby si na vykonání jednotlivých součástí této služby vyhledal a najal odborná pracoviště či jednotlivce.
- Každý příslušný úřad je odpovědný za to, že děti a mladí lidé žijící v pěstounské péči i pěstouni mají možnost se vyjádřit k jakémukoliv aspektu průběhu služby PP, včetně realizace bezpečných procedur stížností.
- Každý příslušný úřad je odpovědný za revizi průběhu pěstounské péče z hlediska dítěte v péči a z hlediska způsobilosti pěstounů.⁴⁵

4.5 PRÁVNÍ ÚPRAVA PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Jak zmiňují Zbyněk Gabriel a Tomáš Novák ve své publikaci „Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči“ možnost pěstounské péče na dobu přechodnou⁴⁶ má u nás již svou právní úpravu a to díky novele zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která vešla v platnost 1. 6.2006.

Přímo profesionální pěstounskou péči však naše legislativa dosud neupravuje. Z „Návrh modelu profesionální pěstounské péče u nás“, o němž jsem se zmiňovala již výše, vyplývá, že pro zavedení této formy pěstounské péče je potřeba novelizovat zákon o sociálně-právní ochraně dětí a jasně v něm definovat kritéria PPP (viz Tab. č. 6) a stanovit postup. Dále pak zhotovit metodický pokyn či vyhlášku Ministerstva práce a sociálních věcí o provádění PPP. Oproti slovenskému modelu PPP autoři tohoto návrhu (Bubleová

⁴⁵ *Moderní pojetí pěstounské péče (profesionální PP) (II. část PPP)* [online]. Dostupné z : <http://natama.cz/?sid=5/> [citováno 13. března 2012]. s. 8.

⁴⁶ Pěstounská péče na dobu přechodnou je „rodinná, individuální forma péče, státem podporovaná, která by měla být nezletilým dětem poskytována po nezbytně nutnou, relativně krátkou dobu v domácnostech pěstounů nebo i v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Děti, které náhle nemohou zůstat ve své rodině, ale jejich situace neodpovídá osvojení nebo dlouhodobé pěstounské péči, mohou být tedy umístěny do přechodných pěstounských rodin.“ (viz příručka: *Pěstounská péče na dobu přechodnou*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2009 [online]. Dostupné z : http://www.mpsv.cz/files/clanky/7296/Pestounska_pece_na_prechodnou_dobu.pdf [citováno 13. března 2012]).

a Kovařík) doporučují „*model používaný v ostatních zemích, kdy PPP bude vykonávaná a garantovaná státem, nikoli řediteli dětských domovů či jiných ústavních zařízení.*“⁴⁷

Tabulka č. 6 – Kritéria PPP navržená Bubleovou a Kovaříkem v jejich Návrhu modelu profesionální pěstounské péče u nás.

KRITÉRIA	DOPORUČUJEME
krátkodobá PPP: max. počet dětí v PPP max. počet vlastních dětí (nejsou podmínkou u žádného typu PPP) max. délka pobytu dítěte v PPP	1 – 2 děti 1 – 4 (5) dětí do 1 roku
dlouhodobá PPP: max. počet dětí v PPP max. počet vlastních dětí max. doba trvání pobytu dítěte v PPR	2 – 3 děti 1 – 3 děti do 18 – 26 let (po dovršení 18 roku na základě přání a souhlasu dítěte)

Zdroj: http://okna-nrp.cz/wp-content/uploads/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf [citováno 13. března 2012].

Výsadní postavení v rozhodování by si i u této formy pěstounské péče měl zachovat dle autorů stát respektive státní orgány pro výkon sociálně-právní ochrany dětí. Stát by tedy i u PPP měl mít na starosti výběr, posuzování a zprostředkování, její kontrolu a vyhodnocování a měl by též spolupracovat s pověřenými nestátními organizacemi či jinými subjekty při uplatňování dílčích služeb. „*Nestátní organizace a jiné subjekty by se měly podílet na této formě náhradní rodinné péče pouze v rozmezí svého pověření dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. O umístění dítěte do PPP stejně tak jako o umístění do pěstounské péče rozhoduje soud. Výhodou PPP v porovnání s ostatními typy náhradní rodinné péče je:*

- *umístění dítěte na základě souhlasu biologických rodičů;*
- *prvotní účast a spolupráce s biologickou rodinou;*
- *zachování možnosti návratu dítěte do biologické rodiny.*“⁴⁸

⁴⁷ BUBLEOVÁ, Věduna; KOVAŘÍK, Jiří a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny.* Středisko náhradní rodinné péče VÚPSV, 2002 [online]. Dostupné z : http://okna-nrp.cz/wp-content/uploads/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf [citováno 13. března 2012]. s. 35.

⁴⁸ Tamtéž, s. 35.

4.6 PŘÍPRAVA ŽADATELŮ O PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKOU PÉČI

Jak již bylo předesláno v předešlé kapitole o Institutu náhradní rodinné péče Natama, příprava žadatelů o PPP je velmi důležitá a má své nezastupitelné místo. V rámci Natamy probíhají různé výcviky, semináře a též individuální příprava žadatelů o PPP, avšak jak by jejich příprava měla přesně vypadat, nikde uzákoněno není. „Návrh modelu profesionální péstounské péče u nás“ vypracovaný Vědunou Bubleovou a Jiřím Kovaříkem dává jasně najevo, že v rámci přípravy žadatelů by měl být vypracován systém školení, kurzů a besed. Žadatelé by měli být vybíráni dle současných kritérií a měla by být též zachována pravidla realizace kurzů příprav budoucích náhradních rodičů. V rámci této přípravy by zvláště pro PPP mělo být vzdělávání doplněno o speciální nastavbový kurz, „*který by zahrnoval kromě základních okruhů pedagogiky, psychologie, sociálně-právního povědomí apod. především přípravu na:*

- *komunikaci a spolupráci s biologickou rodinou,*
- *komunikaci s nejbližším okolím (příbuzní),*
- *komunikaci s úřady – především orgány sociálně-právní ochrany dětí, školskými a zdravotnickými zařízeními apod.*
- *sebepoznání, práci s celou rodinou*
- *specifické zdravotní a sociální potřeby dětí (problematika závislostí, domácího násilí, život ohrožujících onemocnění, chronických nemocí apod.),*
- *příprava a realizace aktuálního výchovně-terapeutického plánu pro každé dítě.*“⁴⁹

Pro svěření dítěte do profesionální péstounské péče by dle Bubleové a Kovaříka byly vhodnými kandidáty dvě skupiny zájemců – buďto starší pěstouni s mnohými zkušenostmi či absolventi sociálně zaměřených oborů a pomáhajících profesí.

Skupina starších a zkušených pěstounů by musela absolvovat určitý individuálně přípravný výcvik, měla by k dispozici nepřetržitě fungující podpůrné služby a pravidelnou supervizi či telefonickou krizovou linku.

Na druhé straně skupina absolventů sociálně orientovaných oborů a pomáhajících profesí by měla absolvovat „*speciální postgraduální (popř. bakalářské) studium, jehož*

⁴⁹ BUBLEOVÁ, Věduna; KOVAŘÍK, Jiří a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Středisko náhradní rodinné péče VÚPSV, 2002 [online]. Dostupné z : http://okna-nrp.cz/wp-content/uploads/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf [citováno 13. března 2012]. s. 36.

podstatnou část by tvořil sociálně psychologický výcvik a praktické postupy osvědčené v dětské terapii, především metody kognitivně-behaviorální.“⁵⁰

4.7 BUDOUCNOST PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE U NÁS

Z výše zmíněných informací o profesionální pěstounské péči u nás je zřejmé, že se jedná převážně o možné návrhy a představy, jak by tento druh pěstounské péče mohl fungovat právě u nás. Kdy bude ale v České republice zprofesionalizování pěstounské péče právně upraveno a vymezeno jasně a závazně jako je tomu ve většině evropských států? Nebo zůstaneme i nadále jednou z evropských zemí s největším počtem dětí umístěvaných do ústavní péče?

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí sice nabízí a upravuje tzv. pěstounskou péči na dobu přechodnou, která do jisté míry představuje profesionální pěstounskou péči u nás, avšak tento institut je upraven tak nedokonale, že ke změně zcela nabádá. Reforma v oblasti náhradní rodinné péče je tedy neudržitelná. Vždyť mnoho mezinárodních dokumentů vážících se k náhradní péči o děti jako kupříkladu směrnice OSN, které byly Valným shromážděním OSN přijaty v roce 2009, jednoznačně vybízí k tomu, aby v péči o děti (především o děti malé, do tří let věku) byla upřednostňována výchova v rodinném prostředí před výchovou ústavní.⁵¹

Šancí na zlepšení situace je připravovaná novela zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí⁵², která byla předložena do poslanecké sněmovny na konci prosince 2011. Tato novela představuje dílčí změnu v rámci širší reformy systému sociálně-právní ochrany dětí a kromě jiného v jejím rámci Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR usiluje o zkvalitnění a profesionalizaci pěstounské péče.

⁵⁰ BUBLEOVÁ, Věduna; KOVAŘÍK, Jiří a kol. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Středisko náhradní rodinné péče VÚPSV, 2002 [online]. Dostupné z : http://okna-nrp.cz/wp-content/uploads/Bubleova_Kovarik_Mezinar_srov_pestoun_pece.pdf [citováno 13. března 2012]. s. 37.

⁵¹ Celé znění zmiňované obecné zásady dle Směrnic o náhradní péči o děti vydanými Organizací spojených národů: „*V souladu s převládajícím názorem odborníků by měla být péče o malé děti (zejména o děti ve věku do tří let) poskytována v prostředí rodinného typu. Výjimky z tohoto pravidla lze povolit v případech, kdy by jinak došlo k rozdělení sourozenců, nebo v případech, kdy se jedná o řešení naléhavé situace či umístění na předem určenou a velmi krátkou dobu, po níž se dle plánu dítě opět vrátí do své rodiny, nebo kdy má být po umístění realizováno jiné vhodné dlouhodobé řešení.*“ – *Směrnice náhradní péče o děti – Rámec Organizace spojených států* [online]. Dostupné z : <http://www.sos-vesnický.cz/res/data/038/004329.pdf> [citováno 25. března 2012]. s. 8.

⁵² Návrh novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí je dostupný z : http://www.anrcr.cz/sites/default/files/Text_novely_zakona.pdf [dne 19. března 2012].

Obecně je cílem novely snaha o zabezpečení výchovy a všestranného rozvoje dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí nebo v náhradním rodinném prostředí. Konkrétně usiluje nová právní úprava sociálně-právní ochrany dětí o:

- „1. **Posílení prevence ohrožení dítěte vytvořením podmínek pro vznik sítě služeb pro práci v rodinách.***
- 2. **Stanovení závazných postupů pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a dalších účastníků systému.***
- 3. **Rozvoj náhradní rodinné péče, zvýšení podpory pěstounské péče, hmotného zajištění pěstounské péče na přechodnou dobu, změnu způsobů příprav pěstounů, vytvoření podmínek pro zřízení podpůrných a odlehčovacích služeb pro nové i stávající pěstounské rodiny.***
- 4. **Zavedení standardů kvality práce a nastavení minimálních rámců činnosti pro všechny subjekty, které na svou činnost v oblasti sociálně-právní ochrany dětí čerpají státní příspěvek.**“⁵³*

Nová právní úprava tzv. pěstounské péče na dobu přechodnou (v rámci zmiňované novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí), která má představovat zprofesionalizování pěstounské péče u nás, má vést především ke zlepšení ochrany práv dětí. To znamená umožnit dětem, hlavně těm ve věku do 3 let, vyrůstat v rodinném prostředí a omezit tak jejich umístování do kojeneckých ústavů. Současné kojenecké ústavy by v důsledku toho měly být rušeny či fungovat jako poradenská centra, která by novým „profesionálním“ pěstounům podávala odborné rady v obtížných situacích.

Jak ale tak zásadních změn (tj. zprofesionalizování pěstounské péče) dosáhnout je otázkou. Ministerstvo práce a sociálních věcí předpokládá, že zlepšení hmotného zabezpečení pěstounské péče na dobu přechodnou⁵⁴ a vznikem nových podpůrných služeb se zvýší i počet zájemců o tento druh pěstounství, což umožní dostát závazku, zabezpečit dítěti možnost vyrůstat v rodinném prostředí. Dle očekávání se má též prodloužit a zkvalitnit výběr pěstounů i jejich příprava – v § 11 odstavce 2, který je návrhem novely doplněn, se můžeme dočíst toto: *„Časový rozsah přípravy k přijetí dítěte do rodiny činí nejméně 36 hodin a jde-li o přípravu*

⁵³ MPSV podpoří profesionalizaci pěstounské péče v ČR [online]. Dostupné z : <http://www.mpsv.cz/files/clanky/10493/09032011.pdf> [citováno 19. března 2012].

⁵⁴ Kupříkladu výše odměny pěstouna, jako jedné z dávek pěstounské péče, by dle § 47f odstavce 1 navrhované novely činila za kalendářní měsíc 20 000,- Kč, pečuje-li pěstoun alespoň o jedno dítě svěřené mu na přechodnou dobu nebo 24 000,- Kč pečuje-li alespoň o jedno dítě, které mu bylo svěřeno na přechodnou dobu a toto dítě je osobou závislou na pomoci jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost). Za každé další dítě svěřené do péče se pak odměna pěstouna dále navyšuje.

žadatelů o zařazení v evidenci pěstounů na přechodnou dobu, činí časový rozsah přípravy nejméně 48 hodin.“⁵⁵ Ke zprofesionalizování pěstounské péče má přispět navíc taktéž řádná kontrola a pravidelné vyhodnocování kvality pěstounské péče. Je ale otázkou, jestli nakonec všechny tyto plány budou uskutečněny a zda budou v praxi fungovat zamýšleným způsobem. Bez nedodržování požadovaných postupů a podmínek, nedosáhne plánovaná reforma žádných výraznějších změn.

⁵⁵ Návrh novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí [online]. Dostupný z : http://www.anrcr.cz/sites/default/files/Text_novely_zakona.pdf [dne 19. března 2012]. s. 3.

5 VÝZKUMNÁ ČÁST

O možné profesionalizaci pěstounské péče u nás bylo mnohé napsáno či řečeno. Kupříkladu jeden z dotázaných odborníků, na základě jejichž názorů na problematiku profesionálního pěstounství výzkumná část mohla vzniknout, se domnívá, že „profesionální“ pěstounská péče v naší legislativě již existuje a to od roku 2006 v podobě pěstounské péče na dobu přechodnou⁵⁶. Je ale asi jen těžko možné, takto upravenou formu pěstounské péče považovat za to samé, pod čím je chápána profesionální pěstounská péče v zahraničí. V našich podmínkách je totiž institut pěstounské péče na přechodnou dobu upraven tak nedokonale, že je jeho účinné fungování v praxi skoro nemožné. Proto, aby bylo možné tuto formu náhradní rodinné péče považovat za období profesionální pěstounské péče známou ze zahraničí, je nutná její nová právní úprava.

V rámci výzkumu mne proto zajímalo, jaké stanovisko k této problematice zaujmají osoby povoláné, které v oblasti náhradní rodinné péče pracují a mají k ní tak velmi blízko.

5.1 CÍL VÝZKUMNÉ ČÁSTI

Cílem výzkumné části této bakalářské práce je zjistit názory z řad odborníků na otázku profesionalizace pěstounské péče, která by měla plně fungovat v rámci systému náhradní rodinné péče u nás. Zda vůbec tento institut nově právně upravovat a pokud ano, jak by tato úprava měla vypadat, tzn., jak by u nás měla „profesionální“ pěstounská péče v praxi fungovat – např. jak připravovat profesionální pěstouny, jak změnit jejich finanční ohodnocení a další.

Na základě získaných odborných názorů chci alespoň částečně problematiku tohoto institutu náhradní rodinné péče objasnit a vytvořit si tak jasnější a ucelenější představu.

5.2 VÝZKUMNÁ OTÁZKA

Za pomoci výzkumné části se bakalářská práce snaží zjistit odpověď na otázku: *„Měla by profesionalizace pěstounské péče v našich podmínkách proběhnout? Pokud ano – Co je pro její novou úpravu a zároveň pro její fungování v praxi zapotřebí učinit?“*

⁵⁶ Doslovná citace: *„Jako profesionální pěstounská péče se označuje pěstounská péče na přechodnou dobu a ta v naší legislativě existuje už od roku 2006.“* – danou citaci v rámci jejího kontextu naleznete v Příloze č. 2 v odpovědi respondenta R4.

5.3 METODA VÝZKUMU

Za prostředek k zodpovězení základní výzkumné otázky této práce jsem zvolila kvalitativní výzkum, za nějž je dle Strausse a Corbinové považován „*jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.*“⁵⁷ Jak dále Strauss a Corbinová uvádějí, kvalitativní metody se uplatňují především tam, kde chceme porozumět podstatě jevům, o nichž nemáme dosud dostatek informací nebo tam, kde je naším záměrem získat nové názory na jevy, které nám už tak cizí nejsou.

Ke sběru dat jsem pro svůj výzkum využila poměrně novou techniku a to elektronické dotazování, které je založené na využití sítě účastníků elektronické pošty, obdobně jako je tomu u dotazování telefonického. Výhodami této techniky je její rychlost, bezplatnost, přesně určená a známá cílová skupina a urychlení zpracování dat díky tomu, že data jsou již v elektronické podobě.

5.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Výběr zkoumaného vzorku byl záměrný. Mým cílem je zjistit odborný názor na problematiku profesionalizace péstounské péče u nás, proto jsem si za respondenty zvolila jedince, které jsou v oblasti náhradní rodinné péče plně zainteresováni.

Hledání respondentů probíhalo následujícím způsobem: Jako první jsem si za pomoci internetu vyhledala organizace, které jsou na náhradní rodinou péči zaměřené. Konkrétní odborníky zde pracující jsem následně oslovila e-mailem s prosbou, zda by mi prostřednictvím přiloženého dotazníku neposkytli svůj odborný názor na téma profesionální péstounské péče u nás. Osloveno bylo celkem 35 osob, avšak pouze 5 z nich mi bylo ochotno dotazník vyplnit.

Dva z respondentů jsou zaměstnanci stejné organizace, nemyslím si však, že by to pro výzkum bylo na škodu. Zajisté bude zajímavé, zda se budou jejich názory značně rozcházet či naopak.

Ve výsledku je výzkumný soubor tvořen pěti odborníky – třemi ženami a dvěma muži.

⁵⁷ STRAUSS, Anselm; CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu : postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice : Albert, 1999. s. 10.

Seznam respondentů:

- **R1 – ředitel SOS dětské vesničky**, která zajišťuje pěstounskou péči dětem, jejichž vlastní rodina selhala, vyhledává a školí pěstouny, kteří v SOS vesničce děti vychovávají a která též podporuje kontakt dětí s jejich biologickou rodinou
- **R2 – terénní poradce v rodinách, dětský školní psycholog a psycholog občanského sdružení** usilujícího o všestrannou podporu náhradní rodinné péče, která zahrnuje komplex činností od výstavby nových domů pro pěstounské rodiny, přes následnou péči o tyto rodiny až po úspěšné osamostatnění dospívajících dětí
- **R3 – předseda občanského sdružení pro pomoc náhradním rodinám** (specializujícího se na poskytování komplexní odborné péče pěstounským a osvojitelským rodinám a usilujícího o zlepšení funkčnosti a odolnosti náhradních rodin, prevence problémů a optimalizaci vývoje přijatých dětí), též osoba s praktickými zkušenostmi „tradičního“ pěstouna
- **R4 – sociální pracovnice a zástupkyně vedoucí občanského sdružení**, jež se orientuje na žadatele o náhradní rodinnou péči a pěstounské rodiny a nabízí jim například tyto služby – odborné poradenství, asistence v rodinách, příprava žadatelů o náhradní rodinnou péči, rodinné terapie pro pěstouny
- **R5 – sociální pracovnice téhož občanského sdružení** jako respondent R4

5.5 DOTAZNÍK VYUŽITÝ VE VÝZKUMU

Dotazník, jak bylo již uvedeno výše, byl prostřednictvím e-mailu zaslán respondentům a to včetně základních informací o účelu, pro jaký má dotazník posloužit.

Dotazník obsahuje celkem 11 otázek týkajících se problematiky profesionalizace pěstounské péče. Využito bylo tzv. otázek otevřených a to z toho důvodu, že „*dávají odpovědím tázaného širší vztahový rámec, kladou málo omezení na odpovědi a mohou ukázat na důležité vztahy a souvislosti. Otázky tohoto typu jsou pružné, mají možnost prohlubování. Dotazování dávají někdy na tyto otázky nečekané odpovědi, které mohou naznačit existenci původně nepředvídaných problémů a vztahů.*“⁵⁸ Konkrétně se jedná o tyto následující otázky⁵⁹:

⁵⁸ KOHOUTEK Rudolf. *Dotazník* [online]. Dostupné z : <http://www.ssvp.wz.cz/Texty/dotaznik.html> [citováno 17. března 2012].

⁵⁹ V rámci dotazníku i v rámci celé výzkumné části užívám termín „profesionální pěstounská péče“ ač se v zákoně nikde neobjevuje. Tohoto termínu využívám záměrně proto, abych od sebe odlišila tzv. pěstounskou péči na přechodnou dobu, která v naší legislativě již existuje, od její nové právní úpravy, která má tento institut uvést do podoby, kterou známe pod označením právě profesionální pěstounské péče ze zahraničí.

1. *Jak pohlížíte na současný stav náhradní rodinné péče v ČR? V čem vidíte nedostatky?*
2. *Jste zastáncem profesionalizace pěstounské péče v našich podmínkách? Pokud ano, jaká pozitiva by sebou podle Vás tato změna v dosavadním pojetí pěstounské péče přinesla?*
3. *Je zprofesionalizování pěstounské péče v ČR potřebné? Pokud ano – Proč?*
4. *Myslíte si, že je společnost o možnosti tzv. „profesionální“ pěstounské péče informována a nebo by bylo zapotřebí o ní více mluvit a informovat? Co proto udělat?*
5. *Líbí se Vám některý ze zahraničních modelů profesionální pěstounské péče, kterým by bylo dobré se inspirovat u nás?*
6. *Jakým způsobem by měla být „profesionální“ pěstounská péče právně upravena v našich podmínkách – Postačí nová právní úprava v našich podmínkách již existující pěstounské péče na přechodnou dobu?*
7. *Pro jaké jedince (budoucí „profesionální“ pěstouny) by měla být tato forma pěstounské péče určena? Viděl/a byste rozdíl v tom, kdo se může stát „tradičním“ pěstounem a pěstounem „profesionálním“? Pokud ano, v čem konkrétně si myslíte, že by tento rozdíl měl tkvít?*
8. *Měla by být příprava profesionálních pěstounů v něčem odlišná od přípravy „tradičních“ pěstounů? Pokud ano, v čem?*
9. *Myslíte si, že by o „profesionální“ pěstounství byl u nás zájem?*
10. *Jaké by mělo být finanční ohodnocení „profesionálních“ pěstounů – domníváte se, že především s ním by byla spojena motivace jedinců stát se jím?*
11. *Jaký je podle Vás názor „tradičních“ pěstounů na profesionalizaci pěstounské péči?*

5.6 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

Data získaná v rámci elektronického dotazování odborníků v oblasti náhradní rodinné péče jsem podrobila tzv. otevřenému kódování, které spočívá v označování zkoumaných jevů, vytváření kategorií a jejich pojmenování na základě důsledného studia zjištěných údajů. „*Otevřené kódování je analytickým procesem, jímž jsou pojmy identifikovány a rozvíjeny, ve smyslu jejich vlastností a dimenzí. Základní analytické postupy pomocí nichž se toho dosahuje jsou: kladení otázek o údajích a zjišťování podobností a rozdílů porovnáváním jednotlivých případů, událostí a jiných výskytů zkoumaného jevu mezi sebou. Podobné události a případy jsou označeny a seskupeny do kategorií.*“⁶⁰

Podrobným procházením a zkoumáním získaných odpovědí jsem na základě jejich podobností a rozdílů stanovila 6 kategorií, které se pokusím v následujících podkapitolách zmapovat.

Seznam kategorií:

1. Současný stav náhradní rodinné péče v ČR
2. Potřebnost zprofesionalizování pěstounské péče u nás
3. Právní úprava PPP
4. Inspirace zahraničními modely PPP
5. Informovanost o PPP a zájem o ni
6. Profesionální pěstoun X „tradiční“ pěstoun

1. SOUČASNÝ STAV NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČR

Kategorie nazvaná Současný stav náhradní rodinné péče v ČR zahrnuje pohledy výše uvedených odborníků na současnou situaci v oblasti náhradní rodinné péče u nás. Otázku týkající se této problematiky jsem zařadila záměrně, neboť mě zajímalo, zda odborníci v našem systému náhradní rodinné péče vůbec nějaký problém vidí a pokud ano, jaký. Tato kategorie má tedy posloužit především jako úvodní vhled do oblasti náhradní rodinné péče u nás.

Dle mých očekávání byly v rámci této kategorie zmiňovány především nedostatky a problémy, se kterými se systém náhradní rodinné péče potýká. Většina respondentů tedy považuje současný stav náhradní rodinné péče za problematický. Hlavní negativa vidí odborníci především ve velkém počtu dětí žijících v ústavních zařízeních. I když by pro

⁶⁰ STRAUSS, Anselm; CORBINOVA, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu : postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice : Albert, 1999. s. 52.

takovéto děti byla mnohem vhodnější péče pěstounská, která navíc stojí stát mnohem méně než péče ústavní, stát tuto formu náhradní rodinné péče stále nedostatečně podporuje, což má za následek vznik dalšího problému našeho systému NRP – nedostatečný počet zájemců o pěstounství. A malý zájem, ať už způsobený nízkým finančním ohodnocením či mnoha nadbytečnými administrativními činnostmi apod., na sebe následně nabaluje další problém v podobě méně kvalitního souboru, z něhož lze pěstouny vybírat.

Další nedostatek, který byl jedním z respondentů zmiňován, tkví v nerozvinutosti náhradní rodinné péče ve vztahu k institucionální péči a též v nedostatečné kontrole výkonu pěstounské péče.

Z odpovědí většiny dotázaných vyplývá, že současný stav náhradní rodinné péče v ČR je nedokonalý a nutně vyžaduje nápravu či změnu. Jeden z respondentů se však domnívá, že změny v oblasti náhradní rodinné péče směrem k profesionalizaci pěstounské péče jsou neuváženým krokem a systém, který u nás fungoval dodnes, je i přes mnoho svých nedostatků vhodnější, neboť bere ohled především na zájem dítěte.

Ukázky z odpovědí respondentů na tuto problematiku (celé znění odpovědí všech respondentů viz Příloha č. 1):

R2 – *„Pěstounská péče je státem málo podporována, pěstounů je nedostatek, problém je v chybějících zákonech, snad se to po novele zlepší.“*

R3 – *„Stav, který byl před začátkem prosazování změn v NRP směrem k profesionalizaci považuji za vhodnější než ten, který se pomalu a jistě rozšiřuje. Skutečností zůstává, že, použijí-li to označení, ten minulý vyžadoval až příliš mnoho zbytečných administrativních a časově náročných činností a přitom nezaručoval, že pěstoun bude kvalitní. Měl však jedno obrovské plus – upřednostňoval nebo lépe řečeno bral ohled na zájem dítěte.“*

2. POTŘEBNOST ZPROFESIONALIZOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE U NÁS

Do této kategorie jsem zařadila odpovědi odborníků na 2 otázky z dotazníku, které se právě potřebnosti či zbytečností zavedení PPP do systému náhradní rodinné péče v ČR týkají. Snažím se zde odpovědět na otázku, zda vůbec PPP zavádět, zda je to pro náš systém náhradní rodinné péče potřebné. A pokud ano, co by s sebou její zavedení přineslo.

Většina dotázaných se o této problematice rozepsala, čímž mi umožnila nahlédnout na danou problematiku z několika perspektiv. Je zřejmé, že PPP je ožehavým avšak stále ne zcela vyjasněným tématem. Ne všichni, a to ani jedinci z řad odborníků, na její případné

zavedení zastávají stejný názor. Mnozí z nich jsou z určitých důvodů proti a z jiných naopak pro zavedení. A důvody proč ano či ne se též odlišují.

Uvedu zde tedy ty, dle mého názoru, nejzásadnější myšlenky a názory, které jsem od odborníků na toto téma získala. Jeden z respondentů zastává názor, že krátkodobý pobyt dítěte v sice rodinném prostředí profesionálních pěstounů není vždy pro dítě tím nejlepším, neboť pokud je jeho situace nevyjasněná, je pro něj vhodnější umístění po tuto dobu v krizovém centru, kde je prostředí neutrální. Další oblastí, kde respondent vidí nevýhodu PPP, je v neschopnosti profesionálních pěstounů poskytnout odbornou pomoc dítěti, které je vystaveno posttraumatickému syndromu. Na druhou stranu ale tento respondent zavedení PPP ani zcela nezavrhuje, neboť si je vědom, že jakákoli kvalitní péče v rodinném prostředí poskytne dítěte ve většině případů pro jeho řádný vývoj více než-li sebelepší péče ústavní.

Další respondent je naopak zcela pro zavedení a využití PPP v případech, kdy se jedná o péči o dítě se zdravotním handicapem, o dítě vrácené do ústavu či např. o dítě, u něhož není jasné, zda se vrátí do původní rodiny. Zavedení PPP je podle ní potřebné z toho důvodu, že „tradiční“ pěstouni nejsou připraveni na to, aby se dokázali od dítěte třeba již po krátké době péče odpoutat, jak by tomu bylo u PPP, nemají dostatečnou kvalifikaci, aby zvládli např. děti s problémovým chováním, děti zdravotně či mentálně postižené, či větší sourozenecké skupiny, pro něž především by PPP měla být využívána.

I u dalších dotázaných panovaly pochyby, zda zavést PPP či ne, stejně tak jako tomu bylo u respondenta, s jehož názory jsem seznámila výše. Nikdo z nich však nebyl razantně proti. Pokud má ale PPP u nás účinně fungovat, jsou všichni toho názoru, že je nezbytná precizní příprava, ujasněnost pravidel a dostatečná nabídka odpovídajících podpůrných služeb.

I mezi respondenty se ale našel takový, který zastával zcela striktní názor proti zavedení PPP. Tento odborník se zavedením PPP nesouhlasí nebo lépe řečeno v zavedení této formy náhradní rodinné péče nevidí žádný krok kupředu. Domnívá se totiž, že by tento druh pěstounské péče využívali lidé především ke svému finančnímu obohacení a nebylo by naplněno hlavní poslání pěstounské péče a to snaha poskytnout dítěti pocit bezpečí, lásky a důvěry, kterých se mu v ústavu nikdy nepodaří dostat.

Ukázky z odpovědí respondentů na tuto problematiku (celé znění odpovědí všech respondentů viz Příloha č. 2):

R2 – *„Profesionální pěstounská péče by měla být součástí nabídky, jak se starat o ohrožené děti. Profesionálové by se mohli starat v současné době o děti neumístitelné/se*

zdravotním handicapem, s účastí biologických rodičů, děti vrácené do ústavu, děti, u kterých je nejasná situace, zda se vrátí do původní rodiny – a těch je většina.“

R3 – *„Zcela na rovinu, nejsem přesvědčen o tom, že v té podobě, jak je profesionální pěstounská péče prezentována, je potřeba. Jsou stavěny na hlavu jiné než materiální hodnoty. Mám-li být opravdu upřímný, pak se obávám, že se do tohoto způsobu výdělečné činnosti budou zapojovat zejména ti, kteří v tom uvidí možný zdroj výdělku a nikoli ti, kteří to vidí jako určité poslání.“*

R4 – *„Změna je potřebná, protože současná právní úprava (tj. úprava pěstounské péče na přechodnou dobu, kterou si pod označením profesionální představuji) není příliš vyhovující. Neposkytuje finanční zajištění pěstounovi po dobu, po kterou čeká na přijetí dítěte. V praxi tedy není zcela možné, aby pěstoun nastoupil do zaměstnání, pak jej na tři, čtyři nebo více měsíců opustil a po předání dítěte znovu nastoupil atd. Je třeba, aby byl vždy k dispozici, vzdělával se, procházel terapií atd. a byl připraven na převzetí dalšího dítěte.“*

3. PRÁVNÍ ÚPRAVA

Snahou této kategorie je nalézt odpověď na otázku, jakým způsobem by měla být PPP v našich podmínkách právně upravena. Jak tedy legislativně postupovat pro vytvoření takové úpravy tohoto institutu, který by účinně fungoval v systému náhradní rodinné péče v ČR.

Dle většiny dotázaných je postačující, aby byla PPP upravena v rámci již existujícího právního předpisu, který otázku náhradní rodinné péče řeší.

Jeden z odborníků v odpovědi na toto téma uvádí důležitou domněnku, že není až tak rozhodující, zda bude PPP upravena samostatně nebo v rámci stávajícího právního předpisu. Důležitý je dle něj fakt, že problém vznikne především s následnými vyhláškami, které budou mít za úkol, daný zákon či novelu zákona uvést do praxe. Jediné co ale dle názoru respondenta takovéto vyhlášky způsobí, bude další administrativní zatížení každé „pověřené organizace“, která bude muset řešit nedůležité věci okolo a již jí nebude zbývat čas na tak podstatné záležitosti jako jsou například kritéria výběru pěstounů, kontrola výkonu pěstounské péče a další.

Ukázky z odpovědí respondentů na tuto problematiku (celé znění odpovědí všech respondentů viz Příloha č. 3):

R1 – *„Nevidím problém ani tak v právní úpravě, jako spíše v následných vyhláškách, které mají zákon uvádět do praxe. Stávající návrh vyhlášky, který mám k dispozici je neuvěřitelným byrokratickým „blábolem“, který pouze nesmírně administrativně zatíží každou*

takzvaně „pověřenou organizaci“, která bude pěstounům poskytovat servis, ale přitom se vůbec nebude zaměřovat na opravdu podstatné záležitosti typu kritéria výběru pěstounů, kontrola výkonu PP apod.“

R3 – *„Domnívám, že by měla být součástí stávajícího systému NRP a tedy by měla být řešena v rámci stávajícího právního předpisu.“*

4. INSPIRACE ZAHRANIČNÍMI MODELY PPP

Smyslem této kategorie bylo zjistit od odborníků jejich názor na modely PPP, které fungují v zahraničí a dále zjistit také to, zda by bylo dobré se nějakým z těchto modelů inspirovat u nás.

Z odpovědí respondentů vážících se k této problematice vyšlo najevo, že dva respondenti by se částečně inspirovali modely fungujícími v zahraničí – konkrétně fungujícími na Slovensku, v Rakousku či Velké Británii.

Jak se ale domnívá většina, každá země je jiná, má jiné problémy, jinak upravený systém péče o opuštěné děti a bylo by tedy těžké a mnohdy možná i nemožné model, který sice plně funguje v některém ze zahraničních států, aplikovat zde v ČR. Navíc dle dvou respondentů nejsou všechny modely využívané v zahraničí bezchybné, a proto by bylo zcela vhodné se jimi inspirovat. Respondent R5 považuje za nesprávně fungující model využívaný v Anglii, na Slovensku a též v Kanadě. Dle respondenta R1 na špatných principech staví zase model fungující v anglosaských zemích, který podle jeho slov uplatňuje model PPP fakticky ve všech případech péče o dítě. Dítě tak během svého života vystřídá 4–5 rodin, což není pro jeho vývoj a utváření jeho osobnosti ani trochu prospěšné.

Náš model PPP by měl tedy vycházet z našich poměrů, měl by respektovat naše podmínky a měl by se jim zcela přizpůsobit. A především by takovýto model měl dbát na důslednější evidenci nových pěstounů, podporu jejich permanentního vzdělávání a též na důslednější kontrolu výkonu PP než je tomu dnes.

Ukázky z odpovědí respondentů na tuto problematiku (celé znění odpovědí všech respondentů viz Příloha č. 4):

R1 – *„Začnu spíše tam, kde se mi systém nelíbí, a to jsou paradoxně anglosaské země, které fakticky uplatňují model profesionální pěstounské péče téměř ve všech případech péče o dítě. Jejich pojetí rodinné péče pak paradoxně pro dítě znamená běžné vystřídání 4–5 rodin za život. To je podle mne stav hraničící s týráním dětí.“*

R3 – „Každý národ má své specifické prostředí a s námi to není jiné. Můžeme obdivovat ten, či onen model, ale u nás by měl být náš model. Můžeme nastudovat, jak v které zemi toto řeší, ale neměli bychom se uchylovat ke kopírování. To co jinde platí, nemusí platit u nás. Já preferuji hledání našeho modelu.“

R4 – „To je těžko říci. Myslím si, že se teprve v praxi se ukážou některé nedostatky. Kdybych ale měla vybírat, asi bych volila kombinaci Velké Británie, Rakouska a Slovenska.“

5. INFORMOVANOST O PPP A ZÁJEM O NI

V rámci této kategorie bych chtěla poodhalit pohledy odborníků na otázku, jak je naše společnost o profesionální pěstounské péči informována a zda by byl o výkon této formy náhradní rodinné péče v ČR zájem.

Co se týče informovanosti o PPP, všichni respondenti se jednohlasně shodují na faktu, že množství informací o tomto typu pěstounské péče je nedostačující. Jeden z respondentů zmiňuje, že tuto situaci lze k lepšímu změnit pouze za pomoci státní intervence, neboť neziskovým organizacím v této oblasti působícím se na větší kampaně nedostává prostředků. Aby však státní intervence vedla k úspěchu, musela by být zaměřena na dlouhodobou podporu pěstounství, nikoli jednorázově. Ostatní by obecně pro zlepšení informovanosti doporučili více diskuzí, článků, pořadů v médiích a další. Tedy větší příliv informací, které však budou reálné, nezastírající případné mezery ve fungování či jiné další problémy.

Takto tedy dotázaní nahlíží na otázku informovanosti o PPP. Co ale otázka zájmu občanů o tuto formu pěstounství? Je vůbec nějaký? Co si o tom myslí nebo ještě lépe, s jakými ohlasy se v praxi setkávají samotní odborníci? Jedni se domnívají, že obecně zájem o PPP nikterak velký nebude. Druzí na druhou stranu říkají, že zájem občanů bude závislý na finančním ohodnocení. Pokud bude dobré, tzn., bude výkon této formy pěstounství pojímán jako zaměstnání, pak zájem bude a to především ve snaze vyřešit svou finanční situaci. Avšak těch, kteří by profesionální pěstounství vykonávali především z důvodu touhy a poslání pomoci dětem v nouzi, bude dle odborníků jen poskromnu. A právě zde podle nich vzniká nejzásadnější avšak jen velmi obtížně řešitelný problém celé PPP.

Ukázky z odpovědí respondentů na tuto problematiku (celé znění odpovědí všech respondentů viz Příloha č. 5):

R3

Zájem: „Zde se obávám vzniku dvou skupin. Jedné, která PPP pojme jako poslání pomoci dětem v nejvyšší nouzi. Druhá skupina však už bude složena z lidí, kteří PPP využijí k vyřešení svých neutěšených ekonomických poměrů.“

R5

Informovanost: „Nejsem si jistá, zda je společnost dostatečně informována, myslím si, že by bylo potřeba více informací, ale informací reálných, nezastírajících problémy, protože opakovaně jsem poznala, že jenom dobrá vůle a entuziasmus naprosto nestačí. To může přinést problémy jak pěstounům, tak i dětem, někdy rozbít i zcela funkční rodinu. Snažíme se tuto problematiku otevírat v našich přípravách pro pěstouny, v klubech pěstounů apod.“

6. PROFESIONÁLNÍ PĚSTOUN X „TRADIČNÍ“ PĚSTOUN

Jak by měl profesionální pěstoun vypadat? Z řad jakých lidí by měl být vybírán? Měl by být vůbec rozdíl mezi tím, kdo se může stát „tradičním“ pěstounem a kdo „profesionálním“? Měl by být odlišný i způsob jejich přípravy na výkon daného typu pěstounství? A jaké finanční ohodnocení by se mělo profesionálním pěstounům dostávat?

To je několik otázek ohledně pěstounů, které by právě tato kategorie měla zodpovědět.

Osobnost profesionálního pěstouna:

Většina oslovených odborníků se shoduje na tom, že mezi „tradičním“ a „profesionálním“ pěstounem by určitě rozdíl být měl. Tuto rozdílnost respondenti vidí především ve vzdělání, které by ideálně u profesionálních pěstounů mělo být speciálně pedagogické, v motivaci, která narozdíl od „běžného“ pěstouna nebude podle nich tak nezištná, dále pak v psychické náročnosti (u profesionálních pěstounů bude vyšší s rizikem možnosti tzv. „vyhoření“). Dále by profesionální pěstouni rozhodně měli pravidelně a ochotně spolupracovat s biologickou rodinou, úřady, s různými poradci a psychology. Měli by být vyrovnanými a zralými osobnostmi s harmonickým rodinným zázemím a co by měli zvládat především, je umění odpoutat se od dítěte. Umění nevázat se na dítě a tudíž být především poskytovatelem nikoli hodnot citových ale materiálních.

Příprava profesionálních pěstounů:

Jak už bylo uvedeno výše, příprava pěstounů profesionálních by se měla dle odborníků od přípravy „tradičních“ pěstounů odlišovat. Téměř všichni respondenti uvádějí, že příprava by měla být specifická v chápání role pěstouna, který v tomto případě nemá být náhradním rodičem, ale spíše dočasným vychovatelem. Pozornost by tedy měla být zaměřena především na cvičení se v sebeovládání a „*umění být „imunní“ vůči dětské touze být milován*“. Důležité je dle názoru dotázaných neustálé proškolení, pečlivý výběr a v neposlední řadě dokonalá kontrola výkonu PPP.

Finanční ohodnocení profesionálních pěstounů:

Většinově zastávají dotázaní názor, že finanční ohodnocení profesionálních pěstounů by mělo být dostatečné a to především proto, aby pozornost pěstouna byla soustředěna na péči o dítě a nikoli na finanční situaci rodiny. Čeho se však respondenti obávají, je ten fakt, že řádné finanční ohodnocení způsobí příliv mnoha zájemců, jejichž hlavní motivací pro svěřením dítěte do jejich péče bude vidina dobrého výdělku.

K návrhu konkrétní výše finančního ohodnocení se vyslovili dva z respondentů. Jeden by jako adekvátní považoval částku na úrovni pedagogického platu, druhý pak částku ve výši průměrné mzdy v ČR.

Názor „tradičních“ pěstounů na PPP:

Odborníci z oblasti náhradní rodinné péče, na základě jejichž odpovědí byla tato výzkumná část mé bakalářské práce vypracována, se s „tradičními“ pěstouny a jejich pohledy na PPP setkávají dennodenně. Domnívají se, že většina z nich profesionalizaci do jisté míry fandí. Mnozí ji i sami zvažují – především jde o pěstouny, kteří již děti vychovali, mají stále dostatek energie pro poskytnutí péče dalšímu dítěti, avšak nejsou si jisti tím, zda by ho dokázali dovést až do dospělosti. V takovémto případě je pro ně varianta profesionálního pěstounství ideálním řešením. Dle respondentů jsou však tito pěstouni spíše výjimkou. Převážnou část totiž tvoří jedinci, kteří jsou od PPP odrazováni hlavně z důvodu nedostatku informací o jejím fungování, časové vyčerpání a zejména pak neschopnosti nepřipoutat se k svěřenému dítěti a obav z kontaktu s biologickými rodiči. Většina „tradičních“ pěstounů proto nadále zůstává „tradičními“, neboť dítě chtějí vychovávat až do jeho dospělosti a ne se s ním již po několika týdnech či měsících rozcházet.

Ukázky z odpovědí respondentů na tuto problematiku (celé znění odpovědí všech respondentů viz Příloha č. 6):

R2

Osobnost profesionálního pěstouna: „Rozdíl by měl být, profesionál se musí umět odpoutat od dítěte, musí mít chuť se vzdělávat, komunikovat s biologickou rodinou, s úřady, s poradci a psychology, mít vhléd do svých výchovných postupů, zralou osobnost, partnerský soulad. Profesionál by měl mít vhodné rodinné zázemí a odrostlé vlastní děti.“

R3

Příprava profesionálních pěstounů: „Profesionální pěstoun bude muset být spíše stroj než člověk. Bude muset být imunní vůči dětským projevům touhy být milován. PPP se budou muset věnovat osoby pečlivě vycvičené v sebeovládání a v podstatě necitlivosti, protože jinak se naváží na dítě a s PPP je konec.“

R4

Finanční ohodnocení profesionálních pěstounů: „Finanční ohodnocení navržené v novele je dostačující. Motivace by samozřejmě neměla především být spojena s financemi. Pokud ale poslouží jako vedlejší motiv, ničemu to nevadí. K tomu, aby byla rozpoznána správná motivace, slouží tým odborníků, který se podílí na posuzování a přípravě žadatelů. Ten, kdo bude mít pouze finanční motivy, nebude schválen.“

5.7 ZÁVĚRY Z VÝZKUMU

Na základě podrobné analýzy dotazníkových odpovědí odborníků z oblasti náhradní rodinné péče se mi podařilo získat odpověď na moji základní výzkumnou otázku, která zněla: „Měla by profesionalizace pěstounské péče v našich podmínkách proběhnout? Pokud ano – Co je pro její novou úpravu a zároveň pro její fungování v praxi zapotřebí učinit?“

Mezi odborníky jednoznačně převládá názor, že pokud chce tato společnost dojít očekávaných změn v oblasti náhradní rodinné péče, pak je zavedení právě profesionálního pěstounství jedním z důležitých bodů. Už jen ale málokterý z odborníků věří v to, že bude tento typ pěstounské péče v našich podmínkách zaveden v takové podobě, s takovou precizností a propracovaností podmínek jejího fungování, která by byla pro její přínos v oblasti náhradní rodinné péče potřebná. Panuje zde domněnka, že uvedení PPP do chodu bude zmatečné, s nedostatkem informací, jak tato forma NRP má vlastně fungovat, jak má vypadat příprava pěstounů a jejich výběr apod. To nakonec nenapomůže k očekávané změně

k lepšímu, naopak spíš jen k dalšímu zbytečnému administrativnímu zatížení pověřených institucí.

Pokud by měla PPP náš systém náhradní rodinné péče v něčem obohatit, pak by se dle odborníků musela celkově zlepšit informovanost nejen obecné veřejnosti ale i osob v oblasti pěstounské péče zainteresovaných. Tyto osoby by pak byly právě ty, které by poskytovaly zájemcům o profesionální pěstounství podrobné informace a rady. Na profesionální pěstounství by tedy měly být zaměřeny nejruznější televizní pořady, články v časopisech, avšak měly by být uskutečňovány i diskuze a semináře na toto téma.

Dalším důležitým krokem k úspěšnosti PPP u nás je dle názorů dotázaných vytvoření fungujícího modelu, který by vycházel z naší situace, z našich potřeb a zkušeností. Snahou by nemělo být okopírovat některý ze zahraničních modelů PPP, který ač zaznamenává úspěchy v dané zemi, nemusí být vůbec uplatnitelný v našich podmínkách. Potřebné by bylo, aby se na vytváření takového modelu podíleli odborníci, kteří mají tuto problematiku zmapovanou, mají na ní vyhraněný názor a dostává se jim i zkušeností praktických.

Zcela jednoznačně a přesně by mělo být ujasněno, kdo se může stát profesionálním pěstounem. Nezbytností fungující PPP je tedy získání vhodných profesionálních pěstounů, kteří nebudou, jak je tomu zvykem u „tradičního“ pěstounství, v roli náhradních rodičů, ale spíše v roli jakéhosi „vychovatele“.

Zájemce o profesionální pěstounství musí tedy splňovat určité předpoklady a to v oblasti vzdělání, osobnostních vlastností, motivace, počtu vlastních dětí či jeho finanční situace. Jak si ale odborníci uvědomují, jen tyto předpoklady pro výkon PPP nestačí. Zanedbána rozhodně nesmí být příprava pro tak náročný a odpovědný úkol jakým profesionální pěstounství je. Příprava by měla být dle odborníků jasně vymezena a měla by být zaměřena především na výše zmiňovanou změnu v chápání role pěstouna. Z toho důvodu by měla zahrnovat řešení modelových situací, rozvoj schopnosti sebeovládat se a pečovat o „specifické“ typy dětí, pro něž je spolu s dalšími tato forma NRP určena. Profesionální pěstoun by musel umět odborně pracovat a pečovat například o děti zdravotně znevýhodněné, děti s poruchami chování, děti jiného etnika či o větší sourozenecké skupiny.

Stejně tak jako je důležitá u profesionálního pěstouna jeho příprava, tzn., mít odborné znalosti a popřípadě i zkušenosti, je zde stejně důležitá i jeho motivace. Ideálem by bylo, aby převládala motivace vnitřní, v podobě touhy či snahy pomoci potřebnému, nad motivací vnější, v podobě vidiny vyřešení své finanční situace. Jak ale tuto skutečnost zjistit a odhalit je velmi těžkým úkolem. Výběr profesionálních pěstounů by proto měl dle odborníků být důsledný stejně tak jako následná kontrola výkonu PPP.

Avšak nemůže být kvalitních profesionálních pěstounů bez zájmu o tuto formu náhradní rodinné péče. Nezájem a obavy totiž u stávajících pěstounů převládají. Alespoň tak to vnímají dotázaní odborníci. A tento nezájem dle nich pramení především z nedostatku informací, právní nevyjasněnosti této otázky a též ze strachu neschopnosti odpoutat se v případě nutnosti od svěřeného dítěte.

Jak si uvědomují všichni respondenti, zájemce by rozhodně šlo získat velmi snadno. Při dostatečném finančním ohodnocení by jich přibýlo nespočet, domnívají se. Je ale takováto motivace správná? Obzvláště u činnosti, kde má být pečováno o citově zranitelné a opuštěné dítě? Odborníci nejsou proti řádnému finančnímu ohodnocení, neboť se domnívají, že výkon PPP bude pro pěstouna určitě náročný. Jejich obavou je však, aby právě kvůli finančnímu ohodnocení nebyli získáni pěstouni nekvalitní, kteří by mohli svěřenému dítěti místo pomoci ještě více ublížit – například svým neprofesionálním či lhostejným přístupem.

Doufejme proto i spolu s odborníky, že k zprofesionalizování pěstounské péče dojde a to v takové podobě, která povede v systému náhradní rodinné péče u nás k lepšímu fungování a výsledkům v péči o opuštěné děti.

6 ZÁVĚR

Jak uvádí Úmluva o právech dítěte: „*Rodina je základní jednotkou společnosti a přirozeným prostředím pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí.*“⁶¹ Avšak jako vše ostatní, může i rodina selhat a tím již nepřispívat k zdravému vývoji dítěte. Pokud k tomu dojde, je povinností státu se o dítě postarat a zajistit mu potřebnou péči jinde. Jednou z variant je péče ústavní, která však stále častěji čelí kritice za svůj často problematický vliv na vývoj dítěte. Nabízí se proto jiné alternativy v podobě svěřeni dítěte do péče jiné osoby než rodiče či osvojení. Pokud však ani ty nejsou z nejrůznějších důvodů uskutečnitelné, je řešením právě péče pěstounská, v jejímž rámci je dětem poskytována osobní péče v náhradním rodinném prostředí. Mezi dítětem svěřeným do pěstounské péče a pěstounem rozhodnutím o svěřeni narozdíl od osvojení nevzniká příbuzenský vztah a vztahy s původní rodinou zůstávají zachovány. Rodiče mají i nadále vůči dítěti rodičovskou zodpovědnost, vyživovací povinnost a též právo na osobní setkání s dítětem. Při rozhodování o pěstounské péči a během jejího výkonu je předním hlediskem zájem a blaho dítěte.

I přesto, že pěstounská péče nabízí v péči o dítě mnohá výše zmíněná pozitiva, je této formy náhradní rodinné péče oproti péči ústavní v našich podmínkách využíváno stále nedostatečně.

Z jakého důvodu k tomu v dnešní moderní společnosti dochází? Z čistě právního hlediska je současná právní úprava pěstounské péče dostačující – je dostatečně obecná, čímž ponechává široký prostor pro aplikaci. Nicméně z praxe vyplývá, že této možnosti nedokážeme plně využít. Současné pojetí pěstounské péče je totiž chápáno a v praxi využíváno především jako dlouhodobý institut. Bylo by proto zapotřebí zvážit uzákonění dalších druhů pěstounské péče. Především pak takové pěstounské péče, která by umožnila vyrůstat v rodinném prostředí i těm dětem, pro něž byla možnost svěřeni do pěstounské péče doposud nemožná. Zejména by se to týkalo dětí, jejichž situace je nevyjasněná a potřebují proto péči pouze krátkodobou, tj. v době rozhodování o jejich dalším osudu. Mezi dalšími dětmi vhodnými pro svěřeni do tohoto druhu péče by mohly být děti etnicky odlišné, děti se zdravotním postižením, problémových chování, sourozenecké skupiny apod., které povětšinou končí právě v ústavních zařízeních.

Toto pojetí pěstounské péče není ničím objevným či neověřeným. Ve většině evropských zemí je využívání další varianty pěstounské péče (v podobě tzv. „profesionální“

⁶¹ Sdělení č. 104/1991, o Úmluvě o právech dítěte – úvodní část [online]. Dostupný z : http://www.mpsv.cz/files/clanky/9561/Umluva_o_pravech_ditete.pdf [citováno 19. března 2012]. s. 1.

pěstounské péče) zcela běžné. Proto by se Česká republika měla o změnu současného stavu systému náhradní rodinné péče se co nejdříve pokusit. Inspirace zahraničními modely určitě nelze zavrhnout, avšak je nutno si uvědomovat, že ne vždy to co funguje jinde, musí fungovat i u nás. Při změně současné právní úpravy by se proto mělo vždy vycházet z podmínek našeho státu a postupovat tak s ohledem na celý kontext systému náhradní rodinné péče.

Od roku 2006 zná naše legislativa novou formu náhradní rodinné péče a to tzv. pěstounskou péči na přechodnou dobu, jejímž cílem bylo přispět právě k řešení špatné situace spočívající v nadměrném počtu dětí vyrůstajících v ústavěch. Měla dítěti umožnit, aby o něj bylo i po kratší dobu pečováno mimo ústav v prostředí rodinném. Přestože ale existuje tento institut již více než 5 let, nebyl dosud příliš využíván – především z důvodu nejasnosti pravidel a nedostatečného finančního ohodnocení.

Je tedy žádoucí tuto problematiku řešit a snažit se v rámci systému náhradní rodinné péče dosáhnout změn, aby i Česká republika mohla patřit mezi země, kde počet dětí svěřených do náhradní rodinné péče převyšuje počet těch, které byly umístěny do ústavních zařízení. V současné době se čím dál častěji debatuje o zprofesionalizování pěstounské péče i u nás. Už dlouhá léta o něj usiluje mnoho nestátních organizací a v současné době i Ministerstvo práce a sociálních věcí. Velkým krokem kupředu je vytvoření návrhu novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jehož jedním z cílů je právě úprava podmínek institutu pěstounské péče na přechodnou dobu, která má fungovat podobným způsobem jako profesionální pěstounská péče v zahraničí.

Kvalitní právní úprava systému pěstounské péče je dozajista důležitým krokem, ale sama o sobě bez aplikace v praxi nepostačí. Rozhodující bude přístup nejen samotných pěstounů, ale také sociálních pracovníků, biologických rodičů dítěte, nestátních subjektů a v konečných důsledcích celé společnosti.

Náležitá pozornost by proto mimo jiné měla být věnována osvětě. Také stát, nikoli pouze nestátní subjekty, by se měl zasadit o zlepšení informovanosti. Vhodná by byla kupříkladu inspirace Velkou Británií. Stát by měl po jejím vzoru uskutečnit kampaň za účelem zlepšení obeznámenosti širší veřejnosti a tím získání nových zájemců o výkon pěstounské péče, kterých bude zapotřebí. Důležitou podmínkou fungování navrhovaných změn je také zvýšení odměny pěstouna, která v současné době činí pouhých 3 410,- Kč měsíčně. Pokud by se tedy uvažovalo o pěstounské péči vykonávané „profesionálně“ (tzn. jako povolání), kdy by pěstoun měl zůstat s dítětem v domácnosti a nemít jiný příjem, bylo by třeba v rámci finančního ohodnocení učinit zásadní změny. V neposlední řadě by měla být velká pozornost věnována také podobě přípravy „profesionálních“ pěstounů, neboť

pěstoun vykonávající tento druh pěstounství bude muset být schopný poskytnout dítěti odbornou péči a podporu a především bude muset umět s dítětem zacházet tak, aby si k němu nevytvořil příliš silné citové pouto, které by znesnadňovalo případný odchod dítěte z rodiny.

Doufejme proto, že k potřebným změnám v systému náhradní rodinné péče ať už za pomoci zmiňované novely či způsobem jiným nakonec dojde a bude tak většímu počtu ohrožených dětí umožněno vyrůstat mimo ústavní zařízení, které značně snižuje jejich šance na šťastný a spokojený budoucí život.

RESUMÉ

Das Thema der Bakkalaureatsarbeit ist die Problematik der alternativen Familiensorge. Vor allem ist die Arbeit auf eine aus den Formen der alternativen Familiensorge konzentriert, und zwar auf die Familienpflege.

Das Ziel dieser Arbeit ist detailliert zu informieren davon, wie diese Form der alternativen Familiensorge überhaupt funktioniert – das heißt, wie die Familienpflege entsteht, welche Quelle ihrer Rechtsbearbeitung existieren, welche Arten der Familienpflege unterscheidet man und viel mehr. Und weil in dieser Zeit man immer mehr von der sogenannten professionellen Familienpflege spricht, lenkte ich meine Aufmerksamkeit auch auf sie. Ich möchte also in meiner Arbeit nicht nur über die traditionelle sondern auch über die neue Auffassung der Familienpflege berichten. Und das alles mithilfe des Forschungsteils, der die Ansichten der Spezialisten auf diese Problematik feststellen soll.

Die Bakkalaureatsarbeit ist durch das Vorwort, vier umfangreichste Kapitel und das Nachwort gebildet. Das erste Kapitel, „Das System der alternativen Sorge für die Kinder in der Tschechischen Republik“ benennt, widmet sich allen durchsetzbaren Formen der alternativen Sorge für die Kinder bei uns. Ich erwähne wie die Möglichkeiten der alternativen Familiensorge, in der Form der Adoption, das Anvertrauen Obhut der anderen Person als der Eltern, der Vormundschaft oder in der Form der erwähnten Familienpflege, so die möglichen Weisen der Verfassungssorge (d.h. die Anstalts- und Schutzerziehung).

Das zweite Kapitel der Bakkalaureatsarbeit ist das umfangreichste Kapitel, denn es beschäftigt sich mit allen wesentlichen Fragen, die sich zu der Familienpflege binden. Es handelt von ihren Arten, den Quellen ihrer Rechtsbearbeitung, den Voraussetzungen für ihre Entstehung, von ihrer Vermittlung und Entscheidung, nachfolgend dann von ihrer materiellen Sicherung und zuletzt auch von den Möglichkeiten ihres Untergangs.

Im Rahmen des dritten Kapitels ist die Aufmerksamkeit auf die neue Auffassung der Familienpflege gelenkt, und zwar auf die professionelle Familienpflege. Die Hauptfrage, die dieses Kapitel löst, sind: welche Gestalten der professionellen Familienpflege unterscheidet man, welche Organisationen funktioniert in diesem Gebiet, wie verläuft die Vorbereitung der professionellen Ziehväter und Ziehmütter und weiter.

Das letzte Kapitel, also das vierte Kapitel, ist durch die Forschung gebildet. Ihr Ziel ist zu feststellen, ob die Personen aus den Reihen der fachlichen Öffentlichkeit die Fürsprecher von der Einführung der professionellen Familienpflege bei uns sind und falls ja, was ist notwendig zu machen, dass diese Form der alternativen Familiensorge bei uns eingeführt war.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

- [1] BECHYŇOVÁ, Věra; BISKUP, Pavel; POKORNÁ, Eva a kol. *Náhradní výchova dětí : možnosti a meze*. Sborníky 39. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2008. 126 s. ISBN 978–80–87146–05–7.
- [2] FOLDA, Jan; BUBLEOVÁ, Věduna; FRANTÍKOVÁ, Jana a kol. *Otázky z oblasti pěstounské péče : vzdělávání pro pěstouny a zájemce o pěstounskou péči*. Praha : Sdružení SOS dětských vesniček, 2010. 34 s. ISBN 978–80–86396–55–2.
- [3] GABRIEL, Zbyněk; NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha : Grada, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
- [4] HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana; SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině : komentář a předpisy souvisící*. Praha : Linde, 2007. 751 s. ISBN 978-80-7201-668-6.
- [5] HRUŠÁKOVÁ, Milena. *Dítě, rodina, stát : úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 160 s. ISBN 80-210-0694-3.
- [6] HRUŠÁKOVÁ, Milada; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 2. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně a nakladatelství Doplněk, 2001. 384 s. ISBN 80–210–2706–1.
- [7] MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče : průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha : Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
- [8] NOSKOVÁ, Eva; KUMPEROVÁ, Iva a jiní. *Ohlédnutí 2001 : almanach Spolku pro podporu pěstounských rodin*. Plzeň : F. S. Publishing, 2001. 35 s.
- [9] NOVOTNÁ, Věra; PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha : Linde, 2004. 156 s. ISBN 80–86131–56–4.
- [10] RADVANOVÁ, Senta a kol. *Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost : (realita a východiska v ČR) : kolokvium II*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009. 99 s. ISBN 978-80-87146-25-5.
- [11] ROTREKLOVÁ, Eva; HOFROVÁ, Veronika; KALÁBOVÁ, Svatoslava a kol. *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů : sborník z X. celostátního semináře : Brno, 29. 9. – 30. 9. 2010*. Brno : Triada, 2010. 87 s. ISBN 978-80-254-8745-7.
- [12] ROTREKLOVÁ, Eva; HOFROVÁ, Veronika; ŠTĚRBOVÁ, Dana a kol. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče : sborník z VII. celostátního semináře NRP : Brno, 1.-.10.2008*. Brno : Triada, 2008. 76 s. ISBN 978–80–254–3541–0.

- [13] ROTREKLOVÁ, Eva; HOFROVÁ, Veronika; ŠTĚRBOVÁ, Dana a kol. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče : sborník z IX. celostátního semináře NRP : Brno, 30. 9. – 1. 10. 2009*. Brno : Triada, 2009. 99 s. ISBN 978-80-254-5957-7.
- [14] ROTREKLOVÁ, Eva; HOFROVÁ, Veronika; ŠTĚRBOVÁ, Dana a kol. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče : sborník z VIII. celostátního semináře NRP : Brno, 1. – 2. 10. 2008*. Brno : Triada, 2008. 79 s. ISBN 978-80-254-3541-0.
- [15] SIROVÁTKA, Tomáš; HORA, Ondřej. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovice : Albert, 2008. 328 s. ISBN 978-80-7326-140-5.
- [16] STRAUSS, Anselm; CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu : postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice : Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.
- [16] VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo : historie, současnost a perspektivy*. 1. vydání. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. 262 s. ISBN 80-86432-48-3.

Právní předpisy

Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Úmluva o právech dítěte (sdělení č. 104/1991 Sb.)

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

Internetové stránky

<http://www.natama.cz/>

<http://www.mpsv.cz/>

<http://www.pestouni.cz/>

<http://okna-nrp.cz/>

<http://www.adopce.com/>

<http://www.klimes.mysteria.cz/nrp/>

<http://www.ssvp.wz.cz/>

<http://www.cmps.ecn.cz/>

<http://www.anrcr.cz/>

<http://www.sos-vesnický.cz/>

PŘÍLOHOVÁ ČÁST

PŘÍLOHA 1. Názory respondentů na problematiku současného stavu náhradní rodinné péče v ČR

R1 – „Obecně lze říci že NRP je v ČR málo rozvinutá především ve vztahu k institucionální péči, která v minulosti byla po dlouhou dobu prioritou státu. Tento stav by se měl změnit po případném schválení novely zákona 359 o sociálně-právní ochraně. V reálu ale hrozí mnoho rizik především v případě uspěchaného rušení kojeneckých ústavů a také vzhledem k nedostatku pěstounů a tím pádem snížené kvalitě jejich výběru. Problémem je také velmi nedostatečná kontrola výkonu pěstounské péče.“

R2 – „Pěstounská péče je státem málo podporována, pěstounu je nedostatek, problém je v chybějících zákonech, snad se to po novele zlepší.“

R3 – „Stav, který byl před začátkem prosazování změn v NRP směrem k profesionalizaci považuji za vhodnější než ten, který se pomalu a jistě rozšiřuje. Skutečností zůstává, že, použijí-li to označení, ten minulý vyžadoval až příliš mnoho zbytečných administrativních a časově náročných činností a přitom nezaručoval, že pěstoun bude kvalitní. Měl však jedno obrovské plus – upřednostňoval nebo lépe řečeno bral ohled na zájem dítěte.“

R4 – „Systém není upraven špatně. Pokud dochází k chybám, bývá to přičiněním konkrétního pracovníka, psychologa nebo soudce. Hlavním a trestuhodným nedostatkem je pomalost soudů.“

R5 – „Nemyslím si, že by byl katastrofický, ale také nejlepší. Stále je poměrně hodně dětí v ústavních zařízeních. Je ale nutno si uvědomit, že velká část dětí je v ústavech z důvodu závažných výchovných problémů nebo trestné činnosti – je dobré i pro tyto děti hledat rodiny? Na to musí odpovědět psychologové. Děti, které jsou v ústavech z důvodu nevhodného rodinného prostředí, je ale také dost. Jenže – vezme si někdo do péče 3 a vícečlenné sourozenecké skupiny, děti starší věkem, děti odlišného etnika (většinou romské)? Mám letitou zkušenost, že ne. Pokud tedy mohu mluvit za Královéhradecký kraj – pěstouni jsou v evidenci, děti jsou v ústavech – ale děti potřebují jinak orientované pěstouny.“

PŘÍLOHA 2. Názory respondentů na problematiku potřebnosti zprofesionalizování pěstounské péče v rámci našeho systému náhradní rodinné péče

R1 – *„Dle mého názoru by profesionální měla být každá pěstounská péče a to počínaje kvalitní přípravou a vyšetřením žadatelů, intenzivní odbornou podporou, vzděláváním a trvalou kontrolou konče (takovýto ucelený systém u nás ale poskytují pouze SOS dětské vesničky). Pokud si pod termínem profesionální pěstounská péče představíme krátkodobou péči pěstounů o děti v krizové situaci (tedy kdy by měli nahradit stávající krizová centra), tak to považuji za krok špatným směrem, jelikož na krátkodobý pobyt kdy není vyjasněná budoucnost dítěte je vhodnější jej svěřit do emočně více neutrálního prostředí krizového centra, než do náhradní rodiny, kde automaticky začne navazovat nové vztahy (přitom po týdnu či měsíci budou zase přerušeny). Dalším argumentem je fakt, že tyto děti mohou být vystaveny posttraumatickému syndromu a potřebují často velmi odbornou péči, kterou jim pěstouni nebudou moci nabídnout.“*

„Je evidentní, že kvalitní pěstounská péče dítěti poskytne pro jeho řádný rozvoj více než sebelepší ústavní péče. To ale vůbec neznamená, že lze všechny dětské domovy zrušit. Mělo by pouze dojít k přesunutí těžiště v péči o děti odebrané z biologických rodin ve prospěch pěstounské péče oproti současnému stavu. Vždy ale bude nezanedbatelné procento dětí, které z různých důvodů nelze do PP umístit, a tam mají dětské domovy své nezastupitelné místo. Nebude jich ale třeba tolik jako dnes. Výhodou PP je nejen její větší přirozenost a vhodnost pro osobnost dítěte, ale v neposlední řadě také výrazně nižší finanční náklady na dítě oproti péči ústavní.“

R2 – *„Profesionální pěstounská péče by měla být součástí nabídky, jak se starat o ohrožené děti. Profesionálové by se mohli starat v současné době o děti neumístitelné/se zdravotním handicapem, s účastí biologických rodičů, děti vrácené do ústavu, děti, u kterých je nejasná situace, zda se vrátí do původní rodiny – a těch je většina.“*

„Pěstouni běžného typu, kteří si berou dítě do výchovy, většinou nepočítají s návratem do původní rodiny, nemají potřebnou kvalifikaci, aby zvládli „problémové“ děti, neškolí se, nevyužívají poradenství.“

R3 – *„Zastáncem profesionální pěstounské péče nejsem a to z jednoduchého důvodu. Tak, jak je toto téma postaveno se nabízí otázka, proč vůbec tento druh NRP přichází. Mám z toho ten pocit, že se „někdo“ snaží řešit pouze otázku ekonomickou, což je sice důležité, ale zapomíná na to nejpodstatnější, na děti a jejich správný vývoj po všech stránkách. Nejsem navíc*

presvědčen o tom, že uvažované úspory budou nějak významné. Z rozvoje dítěte to však může být obrovský problém. Zkuste se zamyslet nad otázkou, z jakých poměrů pocházejí děti určené do NRP. Statisticky velké procento rodičů jsou alkoholici, narkomani a osoby trestně činné. Základní idea, že i špatná biologická rodina je lepší než žádná rodina, je mylná. Dítě potřebuje pevné zázemí a neustále si ověřovat, že je na světě někdo, kdo ho má rád. Dítě dříve či později vycítí, zda slova plynoucí z úst dospělého jsou míněna doopravdy nebo je to jen slovní hříčka. Na to, aby mohlo vyrůst ve šťastného člověka, nepotřebuje mít na kontě miliony, ale potřebuje mít domov se vším, co k tomu patří. Domov, kde jej budou mít rádi takové jaké je. Kde se naučí tomu, co je pro „normální“ život potřeba. To je to, co v „reformě“ NRP velmi postrádám.“

„Zcela na rovinu, nejsem přesvědčen o tom, že v té podobě, jak je profesionální pěstounská péče prezentována, je potřeba. Jsou stavěny na hlavu jiné než materiální hodnoty. Mám-li být opravdu upřímný, pak se obávám, že se do tohoto způsobu výdělečné činnosti budou zapojovat zejména ti, kteří v tom uvidí možný zdroj výdělku a nikoli ti, kteří to vidí jako určité poslání. Na druhou stranu je nutno přiznat, že v určité, ale velmi omezené míře, je možno považovat PPP za přijatelnou a to zejména u velmi krátkodobých a nárazových případů.“

R4 – *„Nejsem si zcela jistá, co máte na mysli termínem profesionální pěstounské péče. Jako profesionální pěstounská péče se označuje pěstounská péče na přechodnou dobu a ta v naší legislativě existuje už od roku 2006. V současné době se živě diskutuje o její úpravě. Úprava by se měla objevit v novele zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která má oficiálně vyjít v platnost 1. 7. 2012. S touto navrhovanou úpravou zcela souhlasím, neboť jejím hlavním přínosem je naděje pro děti, které čekají v ústavěch, než budou „právně volné“, že budou mít možnost čekat v rodinách. Je to velice důležité zejména pro děti do tří let věku. Citovou a další deprivaci prokázalo už mnoho studií ústavní péče. Toto je způsob, který umožní zcela obejít ústavní péči a přijmout dítě v rodinném prostředí.“*

„Změna je potřebná, protože současná právní úprava (tj. úprava pěstounské péče na přechodnou dobu, kterou si pod označením profesionální představuji) není příliš vyhovující. Neposkytuje finanční zajištění pěstounovi po dobu, po kterou čeká na přijetí dítěte. V praxi tedy není zcela možné, aby pěstoun nastoupil do zaměstnání, pak jej na tři, čtyři nebo více měsíců opustil a po předání dítěte znovu nastoupil atd. Je třeba, aby byl vždy k dispozici, vzdělával se, procházel terapií atd. a byl připraven na převzetí dalšího dítěte.“

R5 – „Ano, zcela jistě. Jenom si myslím, že je to běh na dlouhou trať. Zcela určitě to nejde najednou. Je třeba zajistit dostatečné množství pěstounských rodin a pro ně síť odpovídajících služeb. Protože „profesionální“ pěstounská péče bude velice náročná. Ale jednoznačně by ubylo dětí v ústavní péči.“

„Celá léta jsem byla zaměstnána jako sociální pracovnice na OSPOD. Mnohokrát jsem musela umisťovat děti do ústavní péče – děti týrané, zneužívané, zanedbávané. Vždycky mi jich bylo neuvěřitelně líto, protože dospělí zůstávali v klidu doma a děti – oběti – musely do ústavu. Už tehdy jsem si říkala proč. Kdo je vlastně potrestán? Ti co trýznili nebo jejich oběti. Určitě pro tyto děti by byla „profesionální“ pěstounská východiskem.“

PŘÍLOHA 3. Názory respondentů na problematiku právní úpravy PPP v ČR

R1 – „Nevidím problém ani tak v právní úpravě, jako spíše v následných vyhláškách, které mají zákon uvádět do praxe. Stávající návrh vyhlášky, který mám k dispozici je neuvěřitelným byrokratickým „blábolem“, který pouze nesmírně administrativně zatíží každou takzvaně „pověřenou organizaci“, která bude pěstounům poskytovat servis, ale přitom se vůbec nebude zaměřovat na opravdu podstatné záležitosti typu kriteria výběru pěstounů, kontrola výkonu PP apod.“

R2 – „Snad stačí novela, která se připravuje.“

R3 – „PPP by měla být jednou z variant náhradní výchovy dítěte. Považoval bych ji za nejkrajnější doplňkovou variantu NRP. Domnívám, že by měla být součástí stávajícího systému NRP a tedy by měla být řešena v rámci stávajícího právního předpisu.“

R4 – „Tato úprava už existuje, postačí ji ponechat v rámci zákona o sociálně-právní ochraně dětí.“

R5 – „Přeferovala bych právní úpravu v rámci zákona 359/1999 Sb., ale zcela samostatně. Domnívám se, že tomu tak bude.“

PŘÍLOHA 4. Názory respondentů na modely PPP uplatňované v zahraničí a na možnost inspirace jimi v našich podmínkách

R1 – „V různých zemích existují velmi různé systémy péče o děti a nelze asi jednoznačně vytipovat jednu, kde by podmínky byly srovnatelné s námi. Začnu spíše tam, kde se mi systém nelíbí, a to jsou paradoxně anglosaské země, které fakticky uplatňují model profesionální

pěstounské péče téměř ve všech případech péče o dítě. Jejich pojetí rodinné péče pak paradoxně pro dítě znamená běžně vystřídaní 4–5 rodin za život. To je podle mne stav hraničící s týráním dětí. Ideální variantou je rozšíření PP u nás tak, jak tomu nahrává chystaná novela, ale zároveň velmi důsledné zpřísnění pro evidenci nových pěstounů, podpora jejich permanentního vzdělávání a důslednější kontrola výkonu PP.“

R2 – *„Ano, všude je něco použitelného. Inspirovala bych se možná na Slovensku. Mrzí mě ale především, že se dělají jen studie a srovnání a nikdo neměl odvahu situaci změnit. Pro děti v ústavech čas utíká rychle.“*

R3 – *„Každý národ má své specifické prostředí a s námi to není jiné. Můžeme obdivovat ten, či onen model, ale u nás by měl být náš model. Můžeme nastudovat, jak v které zemi toto řeší, ale neměli bychom se uchylovat ke kopírování. To co jinde platí, nemusí platit u nás. Já preferuji hledání našeho modelu. Nezapomeňme, že i u nás byli a jsou odborníci, kteří tuto problematiku dlouhodobě studovali a model, který vznikl, nám mnoho zemí závidělo. Jenže pak byly důležitější věci k řešení a NRP se stala okrajovou záležitostí. I dnes máme odborníky, jenže z NRP se stává odvětví průmyslu.“*

R4 – *„To je těžko říci. Myslím si, že se teprve v praxi se ukážou některé nedostatky. Kdybych ale měla vybírat, asi bych volila kombinaci Velké Británie, Rakouska a Slovenska.“*

R5 – *„Nemám moc poznatků o PPP z jiných zemí. Snad jenom Anglie, Slovensko a částečně Kanada. Ani jeden z těchto modelů se mi nelíbí. Byla bych ráda, aby si naše republika vzala poučení z toho nedobrého a její model byl lepší.“*

PŘÍLOHA 5. Názory respondentů na informovanost veřejnosti o PPP a na zájem o ni

R1

Informovanost: *„Společnost u nás je obecně o PP velmi málo informována. Tato oblast do značné míry stojí na okraji zájmu společnosti. Změnit to může pouze státní intervence (MPSV připravuje v souvislosti s chystanou novelou mediální kampaň zaměřenou na získávání pěstounů, to ale bude jen jednorázová akce) zaměřená na dlouhodobou podporu pěstounství u nás. Neziskové organizace pohybující se v této sféře nemají na větší kampaně finance.“*

Zájem: *„Do jisté míry, ale neočekávám, že zájem bude velký.“*

R2

Informovanost: „O cílené informovanosti nic nevím, má být nový model pěstounské péče a veřejnost není dostatečně oslovena. Sem tam nějaký článek, nebo diskuze v TV, vše sleduji. Probíhá nějaká „diskuze“ o vhodnosti novely, slyším, že se to nestihne, a nikdo si neuvědomuje, že nábor pěstounů neprobíhá. Kde pak vezmou profesionály nevím, když je třeba při posuzování o vhodnosti pěstouna oddělit tradiční pěstouny od profesionálních. Vím, že krajský úřad oslovil, určité starší pěstounské rodiny, které se zdají být „vhodné“, čili splňují předpoklady profesionality a ty mohly říct, zda do toho půjdou. Z toho usuzuji, že poradny a úředníci rodiny hledají.“

Zájem: „V případě finančního ohodnocení určitě. Když se to bude brát jako zaměstnání, se vším všudy.“

R3

Informovanost: „Domnívám se, že informací o PPP je obecně nedostatek. Tato otázka by měla být více projednávána se všemi, kdo na toto téma mají co říct. Mám však ten dojem, jako by to bylo vše na objednávku a jakýkoli jiný názor je nežádoucí, protože se vymyká „modernímu pojetí NRP“.“

Zájem: „Zde se obávám vzniku dvou skupin. Jedné, která PPP pojme jako poslání pomoci dětem v nejvyšší nouzi, což považuji za tu nejlepší variantu, protože zájem dítěte bude upřednostňován. Druhá skupina však už bude složena z lidí, kteří PPP využijí k vyřešení svých neutěšených ekonomických poměrů, což je ta horší varianta, protože na prvním místě budou jejich zájmy a teprve potom přijdou na řadu děti (to se však jen těžce zjistí).“

R4

Informovanost: „Ne společnost je informována velice málo. Společně s dalšími NNO zabývajícími se NRP připravujeme v rámci svých působností různé informační akce, vydáváme časopisy, píšeme do tisku, poskytujeme rozhovory. Je to však velice obtížné. Na veřejnost pronikly nepravdivé skandalizované informace, které bohužel táhnou. (Např. že se budou rušit kojenecké ústavy, že děti skončí na ulicích atd.)“

Zájem: „O pěstounskou péči na přechodnou dobu u nás je zájem. A u nás v Královéhradeckém kraji zájemců přibývá.“

R5

Informovanost: „Nejsem si jistá, zda je společnost dostatečně informována, myslím si, že by bylo potřeba více informací, ale informací reálných, nezastírajících problémy, protože opakovaně jsem poznala, že jenom dobrá vůle a entuziasmus naprosto nestačí. To může

přinést problémy jak pěstounům, tak i dětem, někdy rozbít i zcela funkční rodinu. Snažíme se tuto problematiku otevírat v našich přípravách pro pěstouny, v klubech pěstounů apod.“

Zájem: *„Zatím si nejsem jistá. Mnoho jich nemáme. Většina se obává styku s biologickou rodinou a také navázání vztahu s dítětem, které ale dříve nebo později bude odcházet. A pokud jsou v rodině děti – tak je to ještě horší.“*

PŘÍLOHA 6. Názory respondentů na rozdílnost mezi „tradičními“ a „profesionálními“ pěstouny, na jejich přípravu a finanční ohodnocení

R1

Osobnost profesionálního pěstouna: *„Pokud tedy tímto termínem označujete pěstouny pro krátkodobou, krizovou péči, tak je samozřejmě výrazný rozdíl mezi pěstounem „běžným“ a „profesionálním“. Ten profesionální by měl být fakticky ideálně speciální pedagog (což v praxi nebude reálné), na rozdíl od „běžného“ kde vzdělání není to nejpodstatnější. Dalším rozdílem bude motivace. U „běžných“ pěstounů jde především o vytvoření náhradní rodiny (ať už z důvodů absence vlastních dětí, či doplnění o nové děti), u „profesionálních“ tomu tak nebude (skutečné důvody budou asi velmi různé). Pokud jde o psychické nároky, ty budou u „profesionálních“ také výrazné včetně rizika vyhoření.“*

Příprava profesionálních pěstounů: *„Viz výše, rozhodně musí být odlišná, ale nelze tady podrobně rozepisovat. Otázka přípravy pěstounů je obecně velmi podceňena. U nás v SOS DV mají naše kandidátky 10x rozsáhlejší teoretickou přípravu než jakou požaduje stát, navíc pak ještě absolvují min. 6 měsíců praxe ve stávajících rodinách to považují za ideální přípravu. Nic takového ale stát nezajistí. Proto hrozí výrazné riziko, že jednak projdou nevhodní kandidáti (už jen navýšení odměn pěstouna způsobí příliv kandidátů s nevhodnou, finanční motivací), či nebudou dokonale připraveni a náročnou roli pěstounů nezvládnou. Spolu s nedokonalou kontrolou výkonu PP tedy může nastat v praxi pouze navýšení trestné činnosti v oblasti týrání či zanedbávání péče o děti. To je bohužel odvrácená strana následků novely.“*

Finanční ohodnocení profesionálních pěstounů: *„To je velký otazník. Argumentace MPSV, že takovouto práci je třeba řádně ohodnotit je správná, ale riziko především finanční motivace kandidátů je velké. Ve spojení s nedokonalým výběrem hrozí, že projde mnoho kandidátů, jejichž hlavní motivací jsou finance. Proto bych souhlasil s navrhovanými částkami v novele pouze v případě kdy jak výběr, tak následná kontrola budou výrazně přísnější.“*

Názor „tradičních“ pěstounů na PPP: „Vesmět nemají dostatek informací, někteří zvažují, zda by tato forma péče byla pro ně vhodná. Naprostá většina ji ale odmítá, jelikož chtějí děti vychovat do dospělosti.“

R2

Osobnost profesionálního pěstouna: „Rozdíl by měl být, profesionál se musí umět odpoutat od dítěte, musí mít chuť se vzdělávat, komunikovat s biologickou rodinou, s úřady, s poradci a psychology, mít vhléd do svých výchovných postupů, zralou osobnost, partnerský soulad. Profesionál by měl mít vhodné rodinné zázemí a odrostlé vlastní děti.“

Příprava profesionálních pěstounů: „Hlavně v pečlivém výběru a pak dlouhodobém proškolení.“

Finanční ohodnocení profesionálních pěstounů: „Finanční ohodnocení na úrovni pedagogického platu. Motivace nemůže být finanční a většina si to bude uvědomovat. Jelikož náročnost úkolu nezvládnou. Dostatečné finanční ohodnocení poskytne pěstounovi možnost soustředit se na svou práci a neřešit otázku přežití v dnešní době.“

Názor „tradičních“ pěstounů na PPP: „Většina jim fandí, každý se zabýval otázkou, jestli by se nestal profesionálem, ale vzhledem k vytiženosti zůstávají „tradiční“. Většina prohlašuje, že nejtěžší na profesionalitě bude nepřipoutat se k přijatému dítěti.“

R3

Osobnost profesionálního pěstouna: „Tradiční“ pěstounská péče je v první řadě o touze poskytnout dítěti, které nemělo takové štěstí jako ty ostatní, lásku, zázemí a pocit bezpečí. Poskytnout mu to, co se skrývá ve dvou slovech domov a pokud možno celoživotní přístav. „Profesionální“ pěstounská péče je o zajištění materiálních životních potřeb dítěte. Mít se kde najíst, umýt a vyspat. Pevnější vazba je nežádoucí. Domnívám se, že to druhé (PPP) je možné dítěti poskytnout jen na velmi omezený čas, protože pak začne dítě strádat víc, než když by nemělo vlastní postel nebo dostatek jídla.“

Příprava profesionálních pěstounů: „Příprava „tradičních“ a „profesionálních“ pěstounů musí být odlišná už s ohledem na jejich poslání. Děti přijímané „tradičními“ pěstouny jsou přijímány ze „srdíčka“. Tam se už od začátku vytváří dlouhodobé citové pouto. Dítě v pěstounské péči hledá a většinou nalézá, své trvalé místo a do „nové“ rodiny už bude patřit. Bude tam řešit všechny problémy jako děti v ostatních rodinách. Z toho by měla vycházet i příprava pěstounů. Největším problémem je připravit pěstouny na kontakt s biologickými

rodiči, protože to je veliký problém ve vývoji dítěte. Nepodařený kontakt s biorodiči může zvrátit i dlouhodobé úsilí pěstounů, kteří pak začínají od začátku. Příprava profesionálních pěstounů musí být značně odlišná, a to s ohledem na jejich poslání. Profesionální pěstoun bude muset být spíše stroj než člověk. Bude muset být imunní vůči dětským projevům touhy být milován. PPP se budou muset věnovat osoby pečlivě vycvičené v sebeovládání a v podstatě necitlivosti, protože jinak se naváží na dítě a s PPP je konec.“

Finanční ohodnocení profesionálních pěstounů: „Finanční ohodnocení PPP by samo o sobě nemělo být motivací k výkonu PPP. Tento přístup se však bude jen velmi těžko zjišťovat.“

Názor „tradičních“ pěstounů na PPP: „Podle informací, které získávám, roste u „tradičních“ pěstounů obava ze „zprůmyslnění“ pěstounské péče jako takové. Ta obava pramení i z prezentací na téma PPP, ve kterých je opomíjen psychický vývoj dítěte. Stále více se projevuje trend, ekonomika vládne lidem a nikoli lidé vládnou ekonomice.“

R4

Osobnost profesionálního pěstouna: „Předně musím říci, že se mi nelíbí označení profesionální pěstounská péče. Ostatní pěstouni nejsou proti těm na přechodnou dobu amatéři. Základní rozdílem je to, že klasický pěstoun nahrazuje péči rodiče. Dítě je u něj dlouhodobě, většinou do dospělosti a do doby než se osamostatní. Pěstouny oslovuje – mami a tati. Někdy se pěstouni stávají také poručníky dětí, někdy pěstounská péče přejde v osvojení. Naproti tomu pěstoun na přechodnou dobu nenahrazuje péči rodičů. Dítě je u něj jen na krátký čas, než přejde zpět do své rodiny, nebo poputuje do rodiny náhradní. Pěstoun na přechodnou dobu musí vědět, jak zacházet s dítětem, které zažilo týrání, zanedbávání, má citovou deprivaci, nebo nějaká zdravotní omezení. Podobné je to ale i s klasickým pěstounstvím. Může se stát, že některá rodina bude vykonávat oba tyto typy péče. Pěstoun na přechodnou dobu musí být především osobnostně nastaven tak, aby zvládl naučit dítě navázat citové pouto a stejně tak jeho i sebe připravit na to, že dítě z rodiny odejde.“

Příprava profesionálních pěstounů: „Příprava pěstounů na přechodnou dobu je odlišná. Naše občanské sdružení ji realizuje tak, že všichni žadatelé o NRP projdou stejnou základní přípravou (min. 48 hodin, individuální konzultace, možná návštěva dětského centra). Zájemci o pěstounskou péči na přechodnou dobu po tomto základu pokračují ve vzdělávání vzhledem ke specifikům tohoto náročného typu péče (min. 70 hodin).“

Finanční ohodnocení profesionálních pěstounů: „Finanční ohodnocení navržené v novele je dostačující. Motivace by samozřejmě neměla především být spojena s financemi. Pokud ale

poslouží jako vedlejší motiv, ničemu to nevadí. K tomu, aby byla rozpoznána správná motivace, slouží tým odborníku, který se podílí na posuzování a přípravě žadatelů. Ten, kdo bude mít pouze finanční motivy, nebude schválen.“

Názor „tradičních“ pěstounů na PPP: *„Co vím, tak společně souhlasíme s každou změnou, která umožní dětem žít v rodinách a ne v ústavech. Někteří o tomto druhu péče také uvažují.“*

R5

Osobnost profesionálního pěstouna: *„V naší republice je vlastně spousta profesionálních pěstounů. Jak jinak říci pěstounům, kteří jsou „zaměstnání“ v zařízení pro výkon pěstounské péče. A nejsou profesionálové vlastně všichni pěstouni, kteří léta pečují o jedno, dvě i tři děti. Pokud s nimi mluvíte, tak se za profesionály považují. Alespoň ta část, která se snaží vzdělávat se, využívat služeb odborníků, řešit aktuální problémy v rodině apod. Zatím to je vždy na zvážení té které rodiny, nelze nic nařídit a také ne všude jsou dostatečné služby pro pěstounské rodiny. Ale jeden rozdíl mezi „klasickým“ pěstounem a „profesionálním“ tady skutečně je. Ten pěstoun, který chce dělat tzv. profesionálního pěstouna, se musí seberealizovat právě v péči o děti, ne v ničem jiném. A to každý z nás nechce. Je něco jiného chodit do zaměstnání, mít tam úspěchy (i neúspěchy), být v kontaktu se spolupracovníky, vzdělávat se v určité oblasti a na druhou stranu tohle všechno vyměnit za každodenní péči o děti se všemi úspěchy a neúspěchy. Naladit se na přijaté dítě a za nějakou dobu umět toto dítě poslat dál. Myslím si, že to jen tak každý nezvládne.“*

Příprava profesionálních pěstounů: *„Protože se zabývám přípravou pěstounů již několik let, domnívám se, že část přípravy mohou mít pěstouni společnou (alespoň u nás to tak máme a myslím si, že je to docela dobré – mají 48 hodin), pěstouni, kteří mají zájem o „profesionální“ pěstounství, mají dalších dvacet hodin navíc. Tam se zabývají právě tou složitou situací jak vytvořit pro dítě dobré rodinné zázemí, ale stále s jemným odstupem – dítě bude odcházet. Navíc musí být připraveni jednak s biologickou rodinou – podle mého názoru se tam bude část dětí vracet (a měla by to být větší část – dítě má právo vyrůst v biologické rodině). Ale hlavně by měla mít rodina za povinnost dalšího vzdělávání, spolupráce s odborníky apod. Mělo by to být jedno z kritérií při doporučení pro tuto „práci“ – ochota ke spolupráci s odborníky.“*

Finanční ohodnocení profesionálních pěstounů: *„Samozřejmě mám za to, že odpovídající finanční zajištění „profesionálních“ pěstounů je naprosto nutné a to i v době, kdy právě*

žádné dítě v péči nemají. To je zatím kámen úrazu tohoto institutu – protože ne každý může být jen tak doma a čekat, zda mu nějaké dítě svěřeno bude či nebude. To je hlavní důvod, proč se „profesionální“ pěstounská péče nerozšířila. Určitě několik rodin projevilo zájem, ale po naprosto nedokonalé právní úpravě od svého záměru ustoupilo. Také by bylo třeba zajistit pomoc v době, kdy pěstoun onemocní, měl by mít i nárok na dovolenou na zotavenou – nikdo nemůžeme pracovat celá léta bez odpočinku. Nárok na zjištění dětí v době vzdělávání apod. Ale finanční zajištění není to jediné, co by mělo motivovat pěstouny právě pro toto „zaměstnání“. A to by měla být doména psychologů.“

Názor „tradičních“ pěstounů na PPP: *„Setkávám se s pěstouny, kteří již děti vychovali, a kteří uvažují o „profesionální“ pěstounské péči. Domnívají se, že ještě mají dostatek sil a mohou tak péči o děti ještě zajistit, ale jsou si vědomi toho, že si již nejsou jisti, zda by dovedli děti do dospělosti. Rodičovství si odžili (většinou již se svými biologickými dětmi) a i já si myslím, že by (alespoň někteří z nich) mohli být dobrými „profesionálními“ pěstouny. Někteří pěstouni (a těch je asi více) se obávají právě nedokončených vztahů s přijatými dětmi, obávají se také komunikace s biologickými rodinami, a pokud ještě mají děti, bojí se také dopadu příchodů a odchodů dětí přijatých jenom na kratší dobu, právě na děti trvale žijícími v rodině (ať již bio nebo přijatými).“*